

Groningen

Fiets-/wandelroutes
door natuur
in en om de stad

Groene Stad

IVN Instituut voor natuureducatie en duurzaamheid
Afdeling Groningen-Haren

Colofon

Basisteksten:

Rob Lindeboom, Ankie Schmidt,
Lammert Tiesinga

met dank aan: Folkert Bakker,
Geurt Verweij en Oike Vlaanderen

Tekstbewerking en eindredactie:

Henk van den Brink

Kaartmateriaal: Provincie Groningen,
Bert-Jan Bos en Margo Molenkamp

Foto's:

Jan Bos, Christophe Brochard:
bureau Biota, Ana Buren,
Rob Lindeboom, Ankie Schmidt,
Lammert Tiesinga

Fotografen Saxifraga:

Hans Dekker, Arie de Knijff, Rik Kruit,
Kees Marijnissen, Piet Munsterman,
Jan Nijendijk, Jasenka Topic,
Mark Zekhuis, Rudmer Zwerver

Grafische vormgeving:

Dineke Buist BNO

Druk: Netzo druk

Tot stand gekomen met financiële
steun van de gemeente Groningen
en Stichting Steunfonds

Natuur- en Milieueducatie

ISBN: 978-90-9029383-7

www.ivn.nl/afdeling/groningen-haren

ivngroningenharen@gmail.com

Groningen Groene Stad

*Fiets-/wandelroutes
door natuur in en om de stad*

Een uitgave van:

IVN Instituut voor natuureducatie en duurzaamheid
afdeling Groningen-Haren
werkgroep Stadsecologie

© 2015

Inhoud

Voorwoord	5
Inleiding	6
ROUTE NOORD	
Waar historie en natuur samengaan	8
Interview Mark Ronda, stadsecoloog	16
Routebeschrijving	20
ROUTE OOST	
Oude en nieuwe wijken, oude en nieuwe natuur	22
Interview Reiner Hartog, boswachter Natuurmonumenten	30
Routebeschrijving	34
ROUTE ZUID	
Lommerrijk en statig groen	36
Interview Uko Vegter, Comité Regio Groningen-Haren	44
Routebeschrijving	48
ROUTE ZUIDWEST	
Van het grootste park naar grootse natuur	50
Interview Wim van Boekel, Stichting Natuurbelang De Onlanden	59
Routebeschrijving	62
ROUTE NOORDWEST	
Tussen Reitdiep en Hoendiep	64
Interview Klaas van Nierop, stadsecoloog	71
Routebeschrijving	74
Begrippen	76
Bronnen	77
Kaart Stedelijke Ecologische Structuur	78

Voorwoord *Groningen natuurlijk!*

Groningen is een stad met een grote diversiteit aan woon- en werkmilieus en met verrassend veel water en groene ruimten. Dankzij een sterke stedenbouwkundige traditie is er een goede balans tussen bebouwing, water en groen, die bijdraagt aan een duurzame stedelijke kwaliteit.

In de stad Groningen is het landschap nooit ver weg. De historische en natuurlijke kwaliteiten van de landschappen rond de stad zijn goed bewaard gebleven. Groningen is hierdoor nog steeds verbonden met zijn historie en zijn natuurlijke omgeving. De natuur wordt in de stad uitgenodigd via groene en blauwe aders, die reiken tot aan de binnenstad. Die verbindingen worden ecologisch beheerd en de knelpunten zijn in de afgelopen jaren opgelost met de aanleg van vijftien fauna-passages. Daarnaast is er veel zorg besteed aan de bereikbaarheid van de omringende landschappen en natuurontwikkelingsgebieden. Goede recreatieve fiets- en wandelontsluitingen maken de Koningslaagte in het Reitdiepdal, de waterberging van De Onlanden en het stadsbos in Kardinge goed bereikbaar. Daarom ben ik zo enthousiast over dit boek van IVN dat met prachtige fiets- en wandelroutes de natuur in en om de stad nog dichterbij brengt.

De stad kent een rijke traditie van bewonersbetrokkenheid bij de inrichting en het beheer van het groen. Al in de jaren zeventig van de vorige eeuw werd de ecologische pionier Louis le Roy uitgenodigd om te participeren bij de inrichting van het groen in Lewenborg. Het Le Roy-gebied is sindsdien beheerd door de bewoners en de gemeente heeft recent in een contract vastgelegd dat datnog honderd jaar zo blijft. Met het project de Eetbare Stad zijn op meer dan zeventig locaties tenminste vierhonderd bewoners actief met fruitbomen, moestuinen en ander eetbaar groen. In de moestuin Toentje wordt met vrijwilligers groente verbouwd voor de Voedselbank om de hoek. Ook dat is natuur in de stad om te koesteren en trots op te zijn.

Ik wens u heel veel plezier met dit boek.

Mattias Gijsbertsen

Wethouder Duurzaamheid, Ecologie en Groenparticipatie,
Gemeente Groningen

Inleiding

Natuur en stad, valt dat te rijmen? Dit boekje laat zien dat er veel moois valt te beleven aan de stadsnatuur. In steden leven meer soorten planten en dieren dan vaak wordt gedacht. Sterker, er zijn soorten die alleen in de stad of in de buurt van mensen voorkomen. Sommige vogelsoorten waarvoor dat geldt, zoals gierzwaluw en stadsduif, zijn van oorsprong rotsvogels. Ze zien de stad als één grote rotsformatie waarin ze zich thuis voelen. Huismus, huiszwaluw, muurhagedis, muurleeuwenbek, steenmarter... De namen van deze soorten zeggen het al: zij gedijen in de bebouwde omgeving. Maar ook slechtvalken, sperwers en scholeksters zijn onze steden en dorpen komen bewonen. En mollen, muizen en egels. Op dakpannen en tegels groeien korstmossen. Planten en bloemen in tuinen en parken zorgen voor insecten. En in het licht van de straatlantaarns jagen vleermuizen op nachtvlinders en muggen.

Natuur in de stad is belangrijk voor het welzijn van mensen. Meer groen en natuur in de stad heeft een positief effect op de gezondheid van de mensen die er wonen. Een groene omgeving is rustgevend en stressverlagend. Het groen zorgt voor zuurstof die we inademen en reinigt de lucht van fijnstof die door het verkeer wordt uitgestoten. Het absorbeert de warmte en zorgt ervoor dat de temperatuur ook op warme zomerdagen nog enigszins aangenaam blijft. Groen in de stad zorgt er ook voor dat kinderen in hun eigen buurt hun eerste natuurervaringen opdoen. Die natuurbeleving is van groot belang voor blijvende zorg voor de natuur, ook op latere leeftijd. Kortom: stadsnatuur zorgt ervoor dat de stad leefbaar blijft en dat de aandacht voor de natuur in stand blijft.

Van belang is dat stedelijke groengebieden met elkaar in verbinding staan. Op die manier kunnen soorten zich over grote afstanden verplaatsen, waardoor hun leefgebieden groter worden. Daarmee stijgt hun overlevingskans en neemt de soortenrijkdom toe. De gemeente Groningen streeft die verbinding bewust na. Het geheel aan groengebieden en groene verbindingswegen in de stad noemt zij de Stedelijke Ecologische Structuur (SES).

De IVN-werkgroep Stadsecologie heeft vanaf 2010 vijf jaar lang fietsexcursies georganiseerd langs de Stedelijke Ecologische Structuur. Zo zijn er in en rond de stad vijf routes ontwikkeld van elk zo'n tien kilometer lang. Ze zijn ontstaan als fietsroutes, maar lenen zich ook prima om te wandelen. De belangrijkste plaatsen langs deze routes worden in dit boekje beschreven en met foto's geïllustreerd. In de beschrijving geven we aandacht aan de kwaliteit van de stadsnatuur, aan hoe die kwaliteit wordt verbeterd en aan de obstakels die er zijn. Ook cultuurhistorische elementen in het groen komen aan bod, want stadsnatuur is ook, vaak in een proces van eeuwen, door mensenhanden gemaakt. In de stad komen cultuur en natuur samen. Waar ze elkaar versterken zijn ze het mooist en het meest waardevol. Daar liggen onze kroonjuwelen.

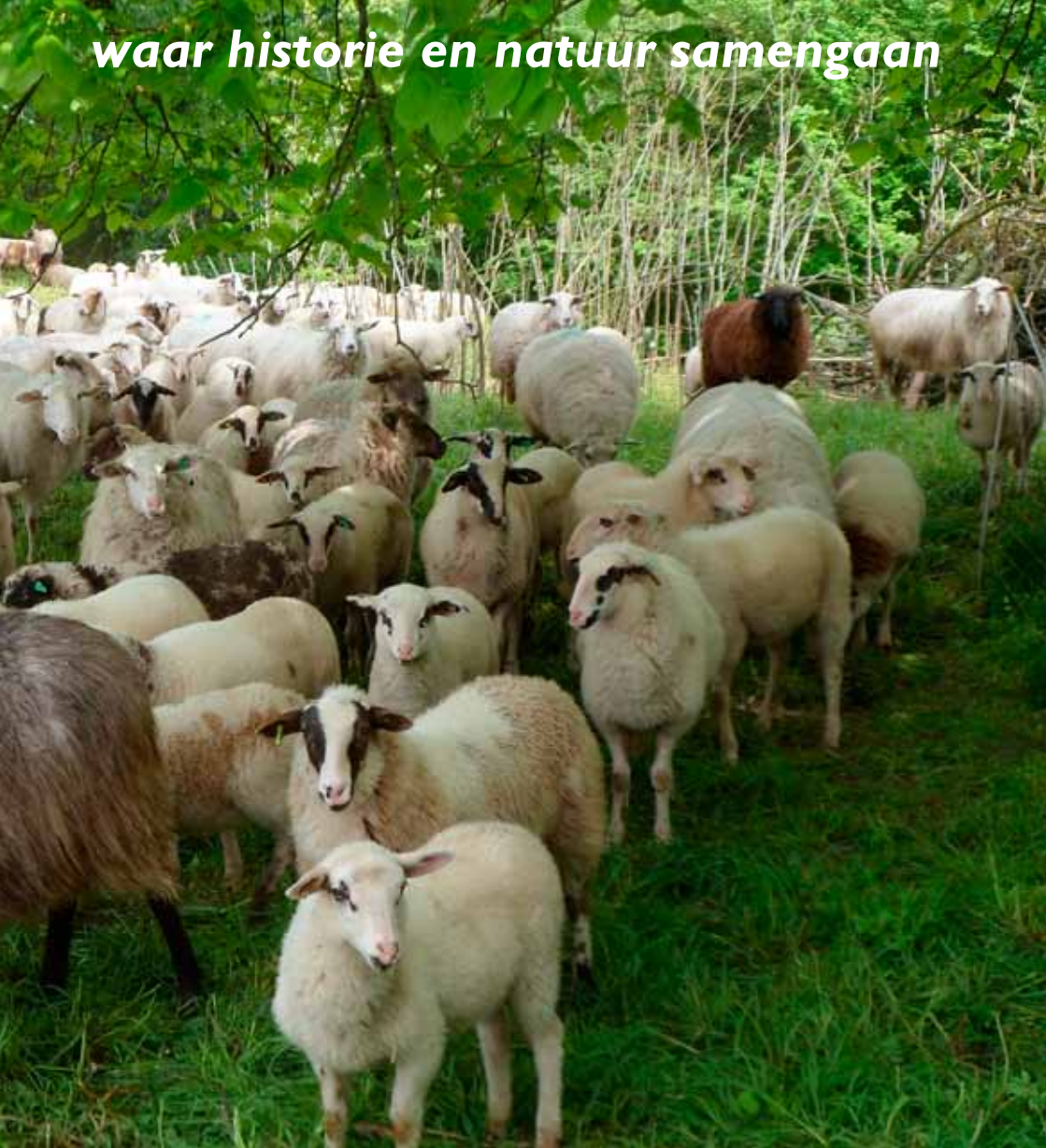
We wensen u veel plezier bij het lezen van dit boekje en op uw fiets- of wandeltocht door en langs de stad.

ROUTE NOORD

waar historie en natuur samengaan

Route Noord is vooral in het voorjaar en in de zomer heel bijzonder vanwege de **pracht van wilde bloemen** die je her en der tegenkomt. Ook door het **geluid van rietvogels** langs het Reitdiep en door de **cultuurhistorische waarden**, bijvoorbeeld van het Noorderplantsoen en het gebied waar ooit het kasteel en het klooster van Selwerd hebben gestaan.

1 NOORDERPLANTSOEN

Het Noorderplantsoen is geliefd bij stadgers als plek voor ontspanning. Het is een stijlvol, waterrijk plantsoen met veel oude bomen. Sinds 2 juni 1993 is het grootste deel afgesloten voor autoverkeer, zodat bezoekers er in rust kunnen genieten. Behalve voor recreatie is het Noorderplantsoen ook voor natuur en cultuurhistorie van groot belang. Het behoort daarom tot de kroonjuwelen van de Stedelijke Ecologische Structuur.

Het plantsoen is omstreeks 1880 aangelegd op de noordelijke restanten van de vestingwerken van Groningen. Het hele plantsoen werd ingericht volgens de principes van de Engelse landschapsstijl. De vestingwallen werden vergraven tot heuvels en een kleine berg (Jatsdwinger). De vestinggracht veranderde in een reeks vijvers. En in het park kwamen slingerende paden, open ruimtes en glooiende gazons. Tot de eerste aangeplante bomen behoren de iepen op de Jatsdwinger. Verder zijn destijds essen, wilgen, vleugelnootbomen, eiken en kastanjes aangeplant. Het plantsoen telt nu zo'n 55 boomsoorten.

Door het grote aantal oude bomen en de verscheidenheid aan bomen en struiken heeft het plantsoen een gevarieerde broedvogelbevolking. In de struiken nestelen vogels als zwartkop, tjiftjaf en zanglijster. In boomholtes – en deels in de aanwezige nestkasten – nestelen holenbroeders als holenduif, bonte vliegenvanger, gekraagde roodstaart, boomklever, boomkruiper, kauw, spreeuw en bosuil. Een exotische gast die vaak luidruchtig van zich laat horen is het bonte boertje, ook wel Senegalpapegaai genoemd, een vogel die in West-Afrika inheems is.

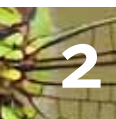
Opvallend is het grote aantal vleermuizen van verschillende soorten.

Gewone dwergvleermuis en laatvlieger komen vanuit de omringende oude wijken naar het plantsoen om de rijkelijk aanwezige insecten boven het water en rond de bloeiende bomen en struiken te vangen. Ook boombewonende vleermuissoorten zijn in het plantsoen aanwezig. En in een van de voormalige vestingwallen bevindt zich een heuse vleermuiskelder.

Het Noorderplantsoen staat, zelfs landelijk, bekend om de grote verscheidenheid aan stinsenplanten. Dit zijn bolgewassen die vaak van ver werden aangevoerd om in gecultiveerde tuinen bij adellijke woningen (stinsen in Friesland, borgen in Groningen) te worden geplant. Vooral de grote aantallen bosgeelster in een aantal gazons en holwortel onder de bomen van de Jatsdwinger springen eruit. Deze en andere aanwezige bloemplanten trekken weer allerlei soorten insecten aan. Opvallend is dat de winterakoniet hier altijd gemiddeld drie weken later bloeit dan elders in de stad.

De waterkwaliteit in het Noorderplantsoen is recent verbeterd, onder andere door te baggeren en schoon regenwater vanuit het Oosterhamrikkanaal door het plantsoen te pompen. Daardoor zal de verscheidenheid aan vissen, amfibieën en watervogels toenemen.

NOORDERBEGRAAFPLAATS

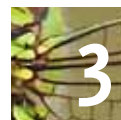
Via de Moesstraat (waar alleen de naam nog herinnert aan de moestuintjes die vroeger aan de weg lagen) bereik je de Noorderbegräafplaats. Tijdens een tyfus- en malaria-epidemie in 1826 vielen er in Groningen 2.800 doden: tien procent van de stadse bevolking! Theodorus van Swinderen, schoolopziener en professor, adviseerde het stadsbestuur in 1826 om ver buiten de stadspoort twee begräafplaatsen aan te leggen. Dat werden de Noorder- en Zuiderbegräafplaats.

De Noorderbegräafplaats is nog net op een punt van de Hondsrug aangelegd aan de rand van de stad. Op oude kaarten is te zien dat de begräafplaats

toen buiten de stadspoort lag. Het bestaat uit een algemeen gedeelte en een joods gedeelte aan de noordkant. De inrichting is erg sober en doelmatig, met rechte paden en zo veel mogelijk graven per hectare.

Deze begräafplaats, die nu midden in de stad ligt, is een rustplek voor mens en dier. Op het algemene gedeelte staan mooi uitgegroeide priedelberken en wat in de hoogte geschoten treurberken. Treuressen, jeneverbessen en een bonte taxus geven op deze begräafplaats een gevoel van geborgenheid en maken het tot een plaats waar het 'goed toeven is'. Eén rode beuk en één treurbeuk lijken tegen elkaar aan te leunen als broer en zus. Wel vijftig graven zijn onder de uitstaande takken geborgen. Onder dat enorme levende scherm is de sfeer van vergankelijkheid te proeven.

De begräafplaats is belangrijk voor de verbinding van het stadsgroen met het buitengebied. Een groene verbinding tussen het Noorderplantsoen en de Noorderbegräafplaats ontbreekt helaas nog.

PARK SELWERD

In 1961 is gestart met de aanleg van de wijk Selwerd. Het Park Selwerd, op de grens tussen Paddepoel en Selwerd, is nu meer dan veertig jaar oud. Het park staat via groen en water in verbinding met de Noorderbegräafplaats. In 2010 besloot de gemeenteraad over te gaan tot ecologisch beheer van het park. Werd het gras vroeger kort gehouden, nu wordt er niet meer frequent gemaaid en is er vooral in de zomer een pracht van wilde bloemen te zien. Het water kent meer natuurlijke oevers, er zijn nieuwe poeltjes uitgegraven en er zijn enkele drijvende eilandjes aangelegd met gele lis: een toevluchtsoord voor watervogels. Door deze veranderingen zijn de leefomstandigheden voor planten, amfibieën en insecten en in het verlengde daarvan voor vleermuizen en vogels aanzienlijk verbeterd.

Via een fiets- en voetgangerstunnel onder de noordelijke ringweg wordt het park verbonden met de Selwerderhof. Als verbinding voor dieren voldoet deze passage nog niet.

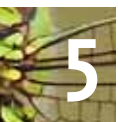
CREMATORIUM EN BEGRAAFPLAATS SELWERDERHOF

Via de fietstunnel kom je aan bij de Paddepoelsterweg. Dit was vroeger dé verbindingsweg van de stad met het noordelijk deel van de provincie. Het is nu ook een belangrijke verbindingroute in ecologische zin. Het landschap aan de Paddepoelsterweg is sinds de Middeleeuwen voor een deel bewaard gebleven en heeft daardoor nog een rustieke uitstraling.

Het gebied van het Crematorium Groningen en de begraafplaats Selwerderhof, ten oosten van de Paddepoelsterweg, is voor de natuur heel belangrijk, want het is een oase van rust en heeft veel oude bomen. Er broeden veel soorten vogels, waaronder roofvogels als sperwer en buizerd. Ook eekhoorns en reeën komen er voor. In 2011 werden er liefst 23 soorten libellen aangetroffen, waaronder bijzondere soorten als de noordse witsnuitlibel en de smaragdlibel. Verder is er een kleine populatie poelkikkers.

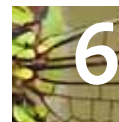
Op de begraafplaats Selwerderhof worden geen bestrijdingsmiddelen gebruikt. Een groot deel bestaat uit 'wilde' natuur waar niet wordt ingegrepen. In 2008 is er een gedeelte met 'natuurbegraven' bijgekomen. Hier zijn wilde bloemen ingezaaid. In het nog niet ingerichte deel groeien meidoorn, vlier en andere besdragende struiken die bijdragen aan een rijke vogelstand. Ook zijn er bijenkasten geplaatst.

In noordelijke richting, links van de Paddepoelsterweg, kom je langs een jong bos dat in 1986 is aangeplant. Het bos dient als schuilplaats voor vogels en zoogdieren, zoals reeën en vleermuizen. Het is echter behoorlijk ingekrompen ten gunste van nieuwbouw van de Rijksuniversiteit.

KASTEEL EN KLOOSTER VAN SELWERD

Het landschap aan de oostkant van de Paddepoelsterweg draagt de herinnering aan het kasteel en het klooster van Selwerd. Zie onder andere het gedicht 'Het klooster van Maria Virgo' van Albertina Soepboer aan de Paddepoelster-

HOOILANDJES REITDIEP

Het landschap langs het Reitdiep is een van de oudste cultuurlandschappen van West-Europa. Voor de bedijkingen was het een kwelderlandschap; het Reitdiep stond in open verbinding met de zee. Om zich tegen het water

te beschermen vestigden de bewoners zich op wierden, het Groningse equivalent van de Friese terpen. De vele dorpen waarvan de naam eindigt op 'werd' (Dorkwerd, Garnwerd, Feerwerd enz.) of 'weer' (Mensingeweer) zijn alle gebouwd op wierden.

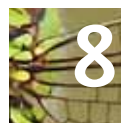
De plek waar je nu bent werd wel 'de Hooilandjes' genoemd. Hier werd in het verleden veelvuldig gemaaid om hooi te krijgen voor het vee. Dat gebeurt nu veel minder frequent, zodat insecten in het hoge afgestorven gras kunnen overwinteren. In 2006 is een poel uitgegraven die een mooie plek biedt aan libellen, padden, salamanders en kikkers, waaronder de zeldzame poelkikker. Er zijn wilde bloemen ingezaaid, waar veel vlinders en insecten op afkomen. Die insecten zijn weer voedsel voor kleine zoogdieren en vogels. Er groeien orchideeën en in de uitgegraven poel groeit krabbenscheer. Op deze waterplant legt de groene glazenmaker haar eitjes. De aanwezigheid van deze zeldzame libel is een groot succes voor de Stedelijke Ecologische Structuur!

REITDIEP TER HOOGTE VAN ZERNIKETERREIN

Kenmerkend voor dit deel van de dijk langs het Reitdiep zijn de meidoorns. De dichte, stekelige struiken zijn zeer geschikt als nest- en schuilplaats van kleine zangvogels, zoals staartmezen en ringmussen. De bessen zijn voedsel voor onder meer lijsters en spreeuwen. Het riet langs de oevers van het diep wordt sinds een paar jaar niet meer gemaaid. Het 'overjarige' riet maakt de oevers extra aantrekkelijk voor de rietvogels die hier broeden, zoals kleine karekiet, rietzanger en bosrietzanger.

Langs het Reitdiep streeft de gemeente op verschillende manieren naar vergroting van de natuurwaarden, zodat ook in de stad de natuur meer kans krijgt. De bermen worden niet meer regelmatig gemaaid, maar begraasd door schapen. Schapen dragen zaden mee in hun vacht en verspreiden die. Ze poepen ook zaden uit. Op de poep komen insecten af, die weer vogels en vleermuizen aantrekken. Zo ontstaat een grotere soortenrijkdom. Ook hier zijn poeltjes uitgegraven en daaromheen zijn wilde bloemen ingezaaid.

PLEIADENBRUG

De drukke weg die je hier moet oversteken vormt helaas een belangrijk obstakel in de SES. Als je doorfietst over het fietspad langs het Reitdiep, zie je verderop de resultaten van het inzaaien van wilde bloemen en natuurlijk bermbeheer. Allerlei wilde planten bloeien er uitbundig gedurende een groot deel van het jaar. Let op de kattendoorn die hier groeit, een zeldzame soort die kenmerkend was voor de oude kleidijken langs het Reitdiep.

PADDEPOEL ZUID

In voorgaande delen van de route waren (vooral in de zomer) bloemrijke bermen te zien. Een goede ontwikkeling, die door de meeste mensen ook erg wordt gewaardeerd. Tegelijk zie je hier ook hoe tegenstrijdig nog met de SES wordt omgegaan. Een stukje terug, bij de Voermanhaven, staat een gebouwtje voor kinderopvang (Habibi) dwars over de groenstrook tussen het fietspad en het Reitdiep. Ook bruggen, zoals de blauwe fietsbrug (ACM-brug), blokkeren tot op zekere hoogte de groenverbinding. Ongeveer 30 meter voor de blauwe ACM-fietsbrug ligt nog een mooi uitgegraven poeltje, met riet begroeid. Zijn er al kikkers te horen? Of een rietvogel misschien?

Mark Ronda, stadsecoloog

‘Men ziet liever schapen langskomen dan een grasmaaier’

We staan bij de poel in de Hooilandjes. Wat is er gebeurd sinds de poel is uitgegraven?

“We hebben er krabbenscheer in aangeplant. Dat is een waterplant waar de groene glazenmaker, een zeldzame, Europees beschermde libel, haar eitjes in legt. En het heeft effect gehad, want in 2013 is de groene glazenmaker hier inderdaad waargenomen. Een jaar later zijn er ook larven van deze libel in het water gevonden. We zullen zorgvuldig om moeten gaan met de krabbenscheer om ervoor te zorgen dat de plant blijft. De poel moet ook niet dichtgroeien, dus maaien we elk jaar de helft, of af en toe een jaar niet. We hebben een ecologisch hovenier, die kleinschalig en in overleg maait.”

Is de waterkwaliteit voldoende voor de krabbenscheer? Want die plant hoort eigenlijk thuis in kwelwater en zo te zien is dit geen kwelwater maar nog tamelijk voedselrijk.

“Dat klopt. Maar de plant is minder kritisch dan wel wordt gedacht. Ik zie hem vaak in sloten waar je hem niet verwacht. Dat het water troebel is, heeft ermee te maken dat hier vaak honden worden uitgelaten. Het is nu eenmaal een populaire wandelroute met veel honden. Mensen genieten ervan, maar zouden wel de hond aan de lijn moeten houden.”

Kun je daar iets aan doen?

“Dat is lastig. In het gebied aan de andere kant van de Prof. Uilkensweg hebben we takkenrillen langs het pad gelegd zodat honden minder gemakkelijk het bos in rennen. Op die manier kun je ze tegenhouden, maar veel meer kun je niet doen.”

Wat is er verder nog in dit gebiedje gebeurd?

“De taluds van de slootjes hebben we minder steil gemaakt. Zo krijg je meer geleidelijke overgangen en kunnen er meer soorten voorkomen. Er zijn ook wilde planten ingezaaid. Bij het inzaaien van mengsels gaan we zo veel mogelijk uit van soorten die hier op de klei van nature thuishoren. Ook is hier hooi van andere natuurgebieden opgebracht, waar zaden in zitten. Hierdoor komt nu ook een bijzondere soort als parnassia voor. Die hoort hier van oorsprong niet, maar hij zit andere soorten niet in de weg, dus heb ik er niet zo veel moeite mee. Je moet het niet overal doen, maar ik hoor niet bij de puristen. Waarschijnlijk kan hij zich hier handhaven en als hij weer verdwijnt is dat ook niet erg.”

En hoe gaat het met de poelkikkers hier?

“Goed. Ze zitten vooral in de sloot hierachter, trouwens. Er zitten ook groene kikkers, die komen overal in dit gebied voor.”

Er wordt op deze plek twee keer per jaar gemaaid en niet beweid met schapen.

Waarom niet?

“Omdat dit te kwetsbaar is voor begrazing. De ecologisch hovenier maait met de vingerbalk, dat is een soort heggenschaar die over de grond knipt, ongeveer anderhalve meter breed. Hij loopt achter dat ding aan en op het moment dat hij een orchidee ziet staan, of die parnassia, kan hij eromheen maaien. Dat kan met schapenbegrazing niet.”

Hoe gaat het met de begrazing door schapen?

“We zijn op zich tevreden over het beweiden van groengebieden met schapen. Wel komen we er langzamerhand achter dat we het begrazingsplan wat moeten aanpassen. Op een aantal plekken blijven de resultaten achter bij de doelen. Er is een grote kudde en ze verstoren soms meer dan dat ze positief werken. Vooral bij nat weer lopen ze door de klei, dat komt aan het gras te zitten en dan eten ze het gras niet meer op. Dat is vooral zo op de smallere stukken. Waarschijnlijk gaan we die toch weer maaien. Verder kunnen we meer variëren met de begrazingsdruk: de grootte van de kudde, de duur dat ze in het gebied zijn. Ik denk dat met de verschillende soorten beheer uiteindelijk een grotere diversiteit bereikt

kan worden. Schapen hebben zeker ook voordelen ten opzichte van maaien met machines. Ze zorgen voor meer insecten, waar ook vogels op afkomen. Soms zie je dat spreeuwen op zo'n schaaap landen om insecten te eten. Een ander voordeel van het beheer met schapen is dat je niet alles in één keer weg haalt zoals met een cyclomaaier. En zo'n dijk kun je machinaal moeilijk beheren, dus daarvoor zijn schapen ideaal. Verder dragen de schapen bij aan de natuurbeleving van mensen. Men ziet liever schapen langskomen dan een grasmaaier. De schapen zijn de ambassadeurs voor het ecologisch bermbeheer.”

Aan de zuidkant van de Prof. Uilkensweg zijn ook poeltjes uitgegraven en wilde bloemen ingezaaid. Hoe is het daarmee?

“Er is een poeltje dat in eerste instantie te ondiep is aangelegd. Dat stond regelmatig droog en is daarom verder uitgediept. Verder is de waterkwaliteit verbeterd. Zes jaar geleden lag er een dik tapijt van grote kroosvaren op het water in de sloten. De frequentie van schonen is opgevoerd en de sloten zijn gebaggerd en uitgediept.”

Wat zijn de belangrijkste effecten van het ecologisch beheer langs het Reitdiep?

“Je kunt duidelijk spreken van een succes: veel van de soorten die we hier wilden hebben zijn er inderdaad gekomen. In 2013 zijn hier maar liefst twintig soorten dagvlinders waargenomen, en zeventien soorten libellen, waaronder dus de groene glazenmaker, maar ook glassnijder, azuurwaterjuffer en variabele waterjuffer. De aantallen vogels en zoogdieren zijn onverminderd hoog.”

“ Er zijn hier zeventien soorten libellen waargenomen”

Zijn er nog andere dingen die belangrijk zijn voor de natuurwaarde?

“Dat zijn de meidoorns die hier op de dijk staan, die zijn soms wel honderd jaar oud. Ze zijn karakteristiek voor het landschap en belangrijk voor vogels vanwege de bessen en de mogelijkheid om zich erin te verstoppen. Voor vogels fungeren ze ook als stepping stone. Bepaalde vogels gaan niet zomaar door het open landschap. Ze gebruiken de meidoorns om zich veilig te verplaatsen, ook richting de stad. Het idee is dat je de natuur van buiten naar binnen haalt, hoewel juist in de stad vaak al meer soorten voorkomen dan daarbuiten. Dat heeft mede te maken met de intensivering van de landbouw. Met bijen zie je dat ook. Juist de steden bieden de afwisseling die nodig is. De SES en groene tuinen zijn heel belangrijk voor allerlei vlinders en andere insecten.”

Wat zijn de plannen voor de toekomst?

“Een van de adviezen uit de monitoring is om nog nesten voor valken te plaatsen. Maar het belangrijkste advies is: doorgaan met het beheer zoals het nu gaat. En proberen iets te doen aan die honden, maar dat is dus lastig.”

0 0,5 1 1,5 km

ROUTEBESCHRIJVING NOORD lengte: 10 kilometer

1 NOORDERPLANTSOEN

café Flinders

De kleine berg (Jatsdwinger) bevindt zich achter café Flinders. Loop via pad over of langs deze berg (het pad achter de muziekkoepeel) in N richting tot verharde weg (Moesstraat). Hier LA en via Moesstraat naar Noorderbegraafplaats.

2 NOORDERBEGRAAFPLAATS

Direct na Noorderbegraafplaats LA, Sleedoornpad. Steek Eikenlaan over, klein stukje naar L langs Eikenlaan en daarna direct weer R, over fietspad door Park Selwerd.

3 PARK SELWERD

Fiets door Park Selwerd. Via het fietsviaduct kom je op de hoek van het gebied Crematorium en begraafplaats Selwerderhof.

4 CREMATORIUM EN BEGRAAFPLAATS SELWERDERHOF

Vervolg de weg (RD) over de Paddepoelsterweg. Na boomrijke Selwerderhof volgt rechts een pad, de Laan naar 't Klooster (bij het gedicht van Albertina Soepboer). Fiets richting de ijzeren trap en het Van Starckenborghkanaal.

5 KASTEEL EN KLOOSTER VAN SELWERD

Aangekomen bij fietspad langs Van Starckenborghkanaal, LA langs kanaal. Paddepoelsterweg bij de brug oversteken en pad langs kanaal vervolgen. 1e afslag LA, met de bocht mee naar R en vervolgens weer LA, het fietspad op enige afstand langs het Reitdiep. Doorfietsen tot informatiebord De Hooilandjes.

6 HOOILANDJES REITDIEP

(bij informatiebord)

Na de Hooilandjes fietspad langs Reitdiep vervolgen. Professor Uilkensweg (bij witte brug) oversteken en fietspad langs Reitdiep vervolgen. Je bent nu bij het Zerniketerrein, met sportvelden en gebouwen van Universiteit en Hanzehogeschool. Na 600 m (na een doorgang over de sloot) is uitgegraven poelen zichtbaar (zie beschrijving).

7 REITDIEP

ter hoogte van Zerniketerrein

Vervolg fietspad (Jaagpad) langs het Reitdiep. Steek de (drukke!) weg over bij de Pleiadenbrug.

8 PLEIADENBRUG

Na Pleiadenbrug fietspad weer vervolgen. Langs kinderdagverblijf Habibi, en vervolgens naar blauwe fietsbrug (ACM-brug).

9 PADDEPOEL ZUID

Na fietsbrug route langs Reitdiep vervolgen. Steeds RD over fietspad, langs Wilhelminakade, terug naar Noorderplantsoen. Eindpunt route (10).

ROUTE OOST

*Oude en nieuwe wijken,
oude en nieuwe natuur*

Afwisseling is troef op deze route. Je komt door nieuwe en oude stadswijken en historische stukjes platteland; door jonge en oude natuur. Onderweg stuit je op **resten van het riviertje de Hunze**. In het voorjaar trekken **weide- en rietvogels** de aandacht, in de winter zijn watervogels te bewonderen.

MOLUKKENPLANTSOEN

De relatief grote gazons zijn kenmerkend voor dit park, dat verder bestaat uit oudere bomen, een waterpartij en bosjes. Het is een SES-kerngebied. Er zijn beschermde vleermuissoorten aangetroffen en er komen egels, amfibieën, vlinders en algemene vogelsoorten als merel, zanglijster en zwartkop voor. Het plantsoen is tamelijk open, met weinig ondergroei van struiken en laagblijvende planten. Daardoor is er weinig nestel- en schuilgelegenheid voor dieren. Hierdoor en door het geringe aantal inheemse plantensoorten laat de natuurkwaliteit nog te wensen over.

Het Molukkenplantsoen vormt een onderdeel van de groengordel rond de vooroorlogse wijken De Hoogte, Indische Buurt, Korrewegwijk en Oosterparkwijk. Tot die gordel behoren verder het Hamburgerpark, het Pioenpark (zie punt 10) en de sportvelden van De Hoogte. Dat deze zone vrij van bebouwing is gebleven, is het indirecte gevolg van het stedenbouwkundige plan van Berlage van 1932. Daarin was deze zone gereserveerd voor een toekomstige ringweg. Echt aaneengesloten is de groengordel niet: ze wordt onderbroken door de Bedumerweg, de Korreweg, het Oosterhamrikkanaal en de nieuwe woningen op sportpark De Hoogte.

HUNZEBOORD

De Hunzeboord is een groen gebied tussen de woonwijken Ulgersmaborg en De Hunze, de oostelijke ringweg en het industrieterrein Ulgersmaborg. Het bestaat uit door paarden begraasde weilanden afgewisseld met bosjes. De Hunzeboord is een SES-kerngebied. De bermen van de fietspaden worden ecologisch beheerd: in de voorzomer worden ze gemaaid, waarna

het maaisel wordt afgevoerd. In deze berm is nog de paarse morgenster te vinden, een kenmerkende maar zeldzame plant van de Groningse klei. Let op: de bloemen staan alleen 's morgens open! Tussen de Hunzeboord en het industrieterrein Ulgersmaborg ligt een oude kronkel van de Hunze, die een 'ecologische waterverbinding' in de SES vormt. In en langs de sloten in het gebied groeien planten als holpijp en zwanenbloem. Amfibieën als groene kikker en gewone pad doen het hier goed.

Het riviertje de Hunze heeft een hoofdrol gespeeld in het ontstaan en de ontwikkeling van de stad Groningen. De Hunze ontsprong in Oost-Drenthe, liep ten oosten van de Hondsrug naar het Groninger land en stroomde vandaar verder naar de Waddenzee. De stad Groningen ontstond op het noordelijke puntje van de Hondsrug vlakbij de plek waar Hunze en Drentsche Aa samenvloeiden. Het Drentse deel van de Hunze bestaat nog (en wordt 'herontwikkeld' tot natuurlijke rivier). Ter hoogte van de stad Groningen zijn nog slechts enkele restanten van de vroegere loop te herkennen, waaronder dus de Hunzeboord. Ten noorden van de stad zijn oude meanders van de Hunze in het landschap terug te vinden, waaronder de Koningslaagte. Verder noordelijk volgt het Reitdiep richting Zoutkamp de bedding van de oude Hunze.

FIETSBRUG/ECODUCT OVER OOSTELIJKE RINGWEG

Waar het Meedenpad de ringweg kruist, is in het najaar van 2015 een nieuwe fietsbrug aangelegd met een 'ecozone' van drie meter breed. Dit kleine combi-ecoduct moet allerlei dieren, van vlinders tot reeën, de kans bieden de ringweg over te steken. De dieren worden met faunarasters langs de weg naar de oversteekplaats geleid. Met dit combi-ecoduct is een barrière in de ecologische verbinding tussen de SES-kerngebieden Hunzeboord en Kardinge weggenomen. Ook bij de kruising van de Stadsweg met de ringweg, die je verderop in deze SES-route oversteekt, is een nieuwe fietsbrug met faunaoversteekplaats aangelegd. Verder zijn de fietsbruggen en directe omgeving zo ingericht dat vleermuizen hier de ringweg kunnen oversteken.

KARDINGE: KRUISING KOERSPAD-KARDINGERMAAR

Op dit punt zijn onder meer de locatie van de voormalige boerderij Uilenborg, de sportvelden, het Plukbos, de klimhal en het Zilvermeer te zien. Ze maken deel uit van het recreatiegebied Kardinge. In de winter verblijven op het Zilvermeer en de tegenoverliggende plas veel watervogels van diverse soorten (smient, kuifeend, tafeleend, slobbeend, krakeend, aalscholver, knobbelzwaan). In de zomer vliegen boven en rond de plassen visdiefjes en verschillende soorten zwaluwen. Op het speciaal aangebrachte visdievenvlot broedt ieder jaar een paartje visdieven en ook een scholeksterpaar. In de watergangen langs de Kardingermaar groeit krabbenscheer. Helaas wordt deze waterplant bij het beheer niet altijd gespaard. Daardoor blijft de vestigingskans van de groene glazenmaker, een zeldzame libel die zijn eitjes afzet op krabbenscheer, hier klein.

Met de aanleg van recreatiegebied Kardinge is ongeveer 25 jaar geleden begonnen. Het doel was de bewoners van de omliggende stadswijken zoals Beijum en Lewenborg meer groen, natuur en recreatiemogelijkheden in de eigen woonomgeving te bieden en zo de recreatiedruk elders – met name in Noord-Drenthe – te verminderen. Het recreatiegebied is verdeeld in zones. De westelijke zone is ingericht voor intensieve recreatie (kartbaan, ijsbaan, Zilvermeer, klimhal en voetbalvelden). Ten noorden en ten zuiden daarvan ligt een zone met bosjes en weilanden voor minder intensieve recreatie (fietscrossen, wandelen, fietsen, golfen, vliegeren). De oostelijke zone is bestemd voor rustige vormen van recreatie (wandelen, fietsen, kanoën, hond uitlaten). Deze zone is het meest natuurlijk en bestaat uit weilanden, bos en natte delen met riet. Grote delen van Kardinge staan op de SES-kaart als 'kerngebied groen'. De vaart in het Beijumberbos, het Zilvermeer en de tegenoverliggende visplas zijn 'kerngebied water'. Natuurmonumenten beheert het grootste deel van het gebied; de grond is eigendom van de gemeente Groningen.

KARDINGE: KRUISING DWARSDIJKJE-KARDINGERMAAR

Je kijkt onder meer uit over een weidegebied met boerderijen, dat vanouds rijk is aan weidevogels. Hier broeden in het voorjaar onder andere kievit, grutto, tureluur, scholekster, krakeend en kuifeend. De pachters/eigenaren van de weilanden passen al jarenlang voor de instandhouding van de weidevogels mozaïekbeheer toe. Dat betekent afwisselend stukken vroeg maaien, beweiden en laat maaien, zodat er altijd veel variatie in grashoogte is. In 2015 heeft Natuurmonumenten 37 hectare van dit gebied aangekocht voor weidevogelbeheer met bloemrijke weiden.

Verder zie je hier de woonwijk Drielanden, het rietveld dat het water van deze wijk zuivert (het riet werkt als een filter voor afvalstoffen) en door Herefordrunden begraasde weilanden met meidoornstruiken.

KARDINGE: ELEMA'S PAD (VERLENGDE KARDINGERMAAR)

In dit meest oostelijke deel van het recreatiegebied ligt, naast weilanden en jong bos, een natuurontwikkelingsgebied. Bij de aanleg daarvan is van de toenmalige weilanden de bemeste bovenste laag grond verwijderd. Oude wadgeulen zijn voor een deel weer open gegraven. Het resultaat is een soort binnenlands kwelderlandschap. De laatste jaren beweidt Natuurmonumenten het oostelijke deel van het gebied een groot deel van het jaar met onder andere Hollandse landgeiten. Deze houden de wilgenopslag kort. Dit deel is vooral interessant voor rietvogels als rietzanger en blauwborst en voor verschillende soorten eenden. Het moerasachtige gebied is rijk aan bloeiende planten, waaronder grote ratelaar, rietorchis, margriet en pastinaak. Torenvalk en aalscholver gebruiken de wieden van de Noordermolen vaak als rust- en uitkijkpunt. In het westelijke deel grazen paarden van particulieren. Hier is nog het 'kwelderlandschap' te zien met als broedvogels onder andere kievit, scholekster en tureluur.

Het hele gebied dient voor opslag en zuivering van water.

NOORDDIJK

Centraal in het gehucht Noorddijk staat de door lindebomen omgeven romanogotische Stephanuskerk. Noorddijk bestaat verder uit een aantal voormalige boerderijen, een herenhuis en enkele kleinere huizen. In de kerk broedt een kolonie kauwtjes. De monumentale bomen maken de plek aantrekkelijk voor broedvogels als gekraagde roodstaart, boomklever, boomkruiper, grote lijster en ransuil.

Ongeveer 150 meter ten zuiden van Noorddijk kruist de route de oude Stads- weg. De Stads- weg is de oorspronkelijke weg tussen de steden Groningen en Emden, via Ten Boer, Appingedam en Delfzijl. Archeologische vondsten langs de Stads- weg doen vermoeden dat deze handelsroute al in de elfde of twaalfde eeuw bestond. De huidige weg is vermoedelijk aangelegd rond 1400. Om aan te duiden dat iets lang bestaat, wordt in Groningen wel gezegd: 'zo old as Stads- weg'.

WATERGANG AAN MIDSCHEEPS IN LEWENBORG

De watergang aan de Midscheeps is enkele jaren geleden aangelegd bij de vernieuwing van het centrum van de wijk Lewenborg. Twee bestaande vijvers werden door de nieuwe watergang met elkaar verbonden. Op de SES-kaart staat deze watergang aangeven als ecologische waterverbinding. Eén oever is begroeid met allerlei soorten moerasplanten; hier broeden onder andere meerkoeten.

De watergang is onderdeel van het Waterstructuurplan Noorddijk, dat als doel heeft de waterkwaliteit te verbeteren in de oostelijke stadszone (Beijum, Kardinge, Lewenborg, Oosterhoogebrug). Daarvoor wordt regenwater zoveel mogelijk vastgehouden in het gebied, laat men het water circuleren met pompen en zijn natuurvriendelijke oevers langs watergangen gemaakt, waar de oeverbegroeiing het water zuivert. Er wordt zo min mogelijk water van buiten het gebied ingelaten. De aanzienlijke verbetering van de waterkwaliteit zorgt voor meer diversiteit aan soorten planten en dieren.

GROENE CENTRUM VAN ULGERSMABORG

Het fietspad waarover je rijdt is de Stadsweg (zie ook punt 7). Deze vormt hier de scheiding tussen de voormalige dorpjes Oosterhoogebrug en Ulgersmaborg. Bomenlanen als deze spelen een belangrijke rol als ecologische verbinding, onder andere voor verschillende soorten vleermuizen.

Ecologisch gezien is het centrale groengebied tussen Akeleiweg en Stads-
weg, met boerderij, weide, sloten, erfbeplanting en parkachtige delen, zeer waardevol. Toch staat het niet op de SES-kaart. Het weiland is een restant van het oorspronkelijke weidegebied. De boerderij, met uitzicht op de Martini-
toren, wordt omgeven door een kinderboerderij.

De wijk Ulgersmaborg is gebouwd in de jaren tachtig en voorzien van grote groengebieden die dwars door de wijk lopen, de zogenaamde 'bloemkool-
structuur'.

BLAUWE DORP EN PIOENPARK

Het Pioenpark dankt zijn ontstaan net als het Molukkenplantsoen (zie punt 1) aan het stedenbouwkundige plan van Berlage. Het staat op de SES-kaart als 'te ontwikkelen ecologisch gebied'. Net als het Molukkenplantsoen be-
staat het voornamelijk uit grote gazons met oudere bomen en een water-
partij. In het midden ligt een rosarium. De schaarste aan inheemse struiken
en planten en aan beschutte plekken maakt dat ook hier de natuurkwaliteit
voor verbetering vatbaar is. Er komen wel beschermde vleermuissoorten en
typische stadsvogelsoorten voor.

De Oosterparkwijk is grotendeels gebouwd in de jaren 1925-1935. Deze
arbeiderswijk is een fraai voorbeeld van vooroorlogse sociale woningbouw.
De bloemenbuurt, waar het Blauwe Dorp deel van uitmaakt, is opgezet als
'tuindorp' met veel groenvoorzieningen. Het Blauwe Dorp, ontworpen door
stadsarchitect J.A. Mulock Houwer omstreeks 1920, bestaat uit negentien
'boerderijtjes' en ongeveer honderd andere woningen. Na hevige protesten
tegen een dreigende sloop in de jaren zeventig zijn de boerderijtjes omstreeks

1980 gerenoveerd. Op initiatief van een bewoonster zijn, in samenwerking
met woningbouwvereniging Nijestee en de stadsecoloog, in december 2010
veertig nestkastjes en vijf egelhuisjes geplaatst.

OOSTERPARK EN DE VELDEN

Het Oosterpark dateert net als de Oosterparkwijk uit de jaren rond 1930.
Holtes in de oudere bomen in het park vormen nestplekken voor holen-
broeders als grote bonte specht, boomklover, boomkruiper en koolmees.
Ook dienen ze als verblijfplaats voor verschillende soorten vleermuizen.
Praktisch ieder jaar vestigen roeken een kolonie in het park. Het Oosterpark
staat op de SES-kaart als 'te ontwikkelen ecologisch gebied'.

De Velden is een nieuw deel van de Oosterparkwijk, gebouwd op de plek van
het vroegere Oosterparkstadion, waar FC Groningen trainde en zijn thuis-
wedstrijden speelde. Het is een duurzame nieuwbouwwijk, niet alleen door de
energiezuinige opzet, maar ook doordat er structureel rekening is gehouden
met de stadsnatuur. In de door groen omgeven wijk zijn neststenen voor
gierzwaluwen, huismussen en mezen en verblijfplaatsen voor vleermuizen
standaard in de huizen ingemetseld. Vogels als huismus, gierzwaluw en
huiszwaluw, en vleermuissoorten als laatvlieger en gewone dwergvleermuis,
zijn voor hun broed- of verblijfplaats afhankelijk van gebouwen. De genoem-
de vogelsoorten broeden vooral onder pannendaken, terwijl de vleermuizen
veelal in spouwmuren verblijven. Door het ontbreken van pannendaken en
door isolerende maatregelen zijn moderne huizen meestal ongeschikt als
vestigingsplaats. Ingemetselde nest- en verblijfplaatsen in combinatie met
volop groen in de vorm van heggen, struiken, bomen en gevelbeplanting
maken een nieuwbouwwijk aantrekkelijk voor dieren.

*Meer weten over Kardinge? Kijk op www.natuurmonumenten.nl/kardinge
Informatie over de Hunze:
www.groningerlandschap.nl/projecten/hunzevisie2030*

Reiner Hartog
boswachter
Natuurmonumenten

‘Die afwisseling tussen bos, grasland, moeras en open water is de kracht van Kardinge’

We staan hier, aan het Elema's Pad in Kardinge, bij een bijzonder gebied. Het is niet vlak maar hobbelig, een soort kwelderlandschap. Hoe is dat zo gekomen?

“Noordijk ligt op een ruggetje waar bewoning op mogelijk was tot in de dertiende eeuw. Zo oud is ook het kerkje. In een ver verleden was hier kwelderinvloed en werd zeelei afgezet. Hier is nu een waterrijk gebied ingericht. De vruchtbare bodem is afgeplagd, sommige stukjes zijn lager en andere wat hoger. In al die greppeltjes en kuiltjes kan het water mooi blijven staan. Dat maakt het aantrekkelijk voor weidevogels. Je ziet hier scholeksters, kieviten, tureluurs.

Dit kwelderachtige gebiedje staat in contact met het moerasgebied aan de andere kant van het pad. Hier ligt een waterdoorgang, een duiker. Op dit moment is het te droog. In het moerasgebied willen we meer water vasthouden, in combinatie met een natuurlijker waterpeil. Het zal dus drassiger worden. Voor weidevogels is het belangrijk dat het waterpeil wat hoger staat, zodat ze gemakkelijker voedsel - wormen en andere bodemdieren - kunnen vinden.”

Hoe gaat het met de weidevogels in Kardinge?

“Nou, we zien wel dat die weidevogels het hier net als in de rest van Nederland moeilijk hebben. Daarin willen we verbetering aanbrengen. We hebben tussen Beijum en Lewenborg 37 hectare weiland aangekocht voor de weidevogels. Die verbetering zoeken we vooral in de verhoging van de waterstanden zodat je meer plasdras krijgt en meer water in het maaiveld. En we gaan met de boer die het beheert een uitgekiend beheer opstellen. Weidevogels hebben bloemrijk grasland nodig met veel open structuur waar de jongen gemakkelijk doorheen kunnen en insecten kunnen vinden. En verschillende maaiperiodes zorgen ervoor dat er zowel lang gras is voor de grutto's als kort gras voor de kieviten.”

En hoe gaat het met de andere vogels in dit gebiedje?

“Met de rietvogels gaat het goed. In het riet broeden bijvoorbeeld blauwborst en rietgors. En ik heb gisteren nog twee ijsvogels gezien.”

Groeien hier bijzondere planten?

“Dat afplaggen heeft een heel positief effect gehad op de vegetatie. De bodem is er armer door geworden zodat er meer bijzondere planten groeien. Rietorchis zie je hier, en veel ratelaar. Ook kamgras, een indicator voor een schralere bodem. Die ratelaar parasiteert op grassen, daardoor wordt de vegetatie wat opener. Langs de dijkvoet zie je een prachtige vegetatie van orchideeën, veel ratelaar, duizendblad, wikke, boerenwormkruid...”

In dit gebied grazen allerlei soorten dieren: schapen, paarden en aan de andere kant van Elema's pad geiten. Welke functie hebben ze in het beheer?

“De inzet van paarden is een experiment. De vegetatie groeit flink, de paarden grazen hier om de vegetatie open te houden. Het is zoeken naar een begrazingsdruk die zo laag is dat orchideeën en andere planten ruimte krijgen. Er lopen hier vijf paarden op tien hectare. Eerder liepen hier een stuk of acht landgeiten, die grazen nu aan de noordkant van Elema's pad. We hebben ze al een aantal jaren, ze helpen ons het gebied boomvrij te houden. We zijn er erg tevreden over, maar het zijn er eigenlijk te weinig. Ze eten zelfs de distels. De boompjes die er stonden zijn heel vakkundig gevild. Je ziet verderop dat de sloot best open is, dat doen die geiten ook goed. Ik denk dat ze eind dit jaar weer naar de oude plek gaan. Het is bijna niet te doen om hier met machines te maaien. De geiten hebben niet de neiging om ver weg te gaan. Als ze een plekje hebben waar veel eten is, blijven ze daar.”

Aan de andere kant lopen schapen. Hebben die weer andere eigenschappen?

“De weilanden waar ze lopen, daar willen we bloemrijke of kruidenrijke graslanden van maken en die schapen horen daar ook bij. De schapen zijn van dorpsbewoners, zij pachten graslanden van ons. Mensen waarderen de afwisseling tussen bos, open graslanden, moeras en open water. Die variatie is de kracht van Kardinge. Het is zoeken naar een balans tussen natuur en cultuurlandschap. Het gebied wordt steeds meer volwassen. Doordat het de tijd krijgt, trekt het steeds weer nieuwe soorten aan, zoals de specht in het bos en de roerdomp in het moeras. Die hebben we al eens in de winter gezien. Het gebied heeft nog veel mogelijkheden.”

Wat houdt het nieuwe waterstructuurplan in?

“Eerder werd veel water ingelaten vanuit het Boterdiep en het Damsterdiep. Een groot deel van dat water komt vanuit intensief bemest landbouwgebied en zit dan ook vol voedingsstoffen. Daardoor wordt het troebel en komt er algengroei en uiteindelijk leidt dat tot arme natuur. Het waterstructuurplan houdt in dat regenwater wordt vastgehouden en er zo weinig mogelijk gebiedsvreemd water wordt toegelaten. Tegelijkertijd zorgen we ervoor dat het waterpeil in het moerasgebied bij Noorddijk wordt verhoogd en dat er vijf kilometer aan natuurvriendelijke oevers wordt aangelegd. Hier langs Elema's pad bijvoorbeeld. Moerasgebiedjes zoals dit waar het water wordt vastgehouden zorgen ervoor dat we minder water hoeven in te laten en dat het eigen water binnen het gebied kan circuleren. Door riet en natuurvriendelijke oevers zal het water enorm in kwaliteit toenemen. En dat schonere water stroomt dan ook door de wijken. De uitvoering is bijna klaar. Met gemalen en stuwen kunnen we het goede waterpeil instellen en het water de goede kant op laten stromen.”

“ In de wijken rond Kardinge heerst veel betrokkenheid ”

Er zijn in Kardinge veel vrijwilligers actief voor Natuurmonumenten.

Wat doen ze?

“We hebben drie vrijwilligersgroepen. Eén groep houdt zich bezig met klussen als het beheer van bosranden, het zagen van open plekken in het bos en opsnoeien van wandelpaden. De plukbosgroep heeft het plukbos aangelegd en onderhoudt het nu. En we hebben de wijknatuur-gidsengroep die excursies geeft in de wijk. In totaal zijn er meer dan dertig vrijwilligers in Kardinge actief. Op de website van Natuurmonumenten staan veel vacatures voor vrijwilligerswerk. Wie belangstelling heeft kan zich opgeven via de website of bij het kantoor in Paterswolde.

We merken dat in de wijken rond Kardinge veel betrokkenheid heerst. Een leuk voorbeeld is de wijkrand Beijum. Samen met de buurt hebben we een plan gemaakt voor een natuurlijke inrichting met veel water, natuurvriendelijke oevers, glooiend landschap en grazende koeien. Ook is er een speelwielde voor kinderen aangelegd. Zo betrek je de buurt erbij en ontstaat er veel enthousiasme. Mensen zijn er heel blij mee.”

0 0,5 1 1,5 km

ROUTEBESCHRIJVING OOST lengte: 11,5 kilometer

1 START HOEK KORREWEG-OOSTERHAMRIKLAAN (MOLUKKENPLANTSOEN)

Vanaf start langs Korreweg en via Gerit Krolbrug over Van Starckenborghkanaal. Direct na brug RA fietspad langs Ulgersmaweg op. Dit pad gaat over in de Hunzeboord. Stoppen bij kruising met Pop Dijkemaweg.

2 HUNZEBOORD

Op kruising RA en via klein stukje Pop Dijkemaweg weer L Meedenpad op.

3 FIETSBRUG/ECODUCT OVER OOSTELIJKE RINGWEG

Fietsbrug af en bij kruising Meedenpad met Huizingermaar RA naar sportcentrum Kardinging. Bij sportcentrum LA en via Kardingingerplein naar fietspad Kardingingermaar. Dit pad volgen tot kruising met Koerspad.

4 KRUIISING

KOERSPAD-KARDINGERMAAR

Fietspad Kardingingermaar verder volgen tot kruising met fietspad Dwarsdijkje.

5 KRUIISING

DWARSDIJKJE-KARDINGERMAAR

Fietspad Kardingingermaar verder volgen tot kruising met Noorddijkerweg. Vervolgens RD (Elema's Pad) tot halverwege Noordermolen.

6 ELEMA'S PAD

Elema's Pad terug tot kruising Noorddijkerweg, dan LA naar kerkje Noorddijk.

7 NOORDDIJK

Noorddijkerweg zuidwaarts blijven volgen tot voorbij kruising met Stadsweg. Bij kruising met fietspad Midscheeps RA wijk Lewenburg in. Fietspad volgen tot net voorbij winkelcentrum.

8 WATERGANG AAN MIDSCHEEPS

Fietspad Midscheeps verder westwaarts (richting stad) volgen en vervolgens via Loefzijde naar rotonde met Bakboordswal. Via rotonde RD Lichtboei op. Bij T-splitsing van Lichtboei RA en vervolgens L aanhouden, Stadsweg op. Dit fietspad westwaarts (richting stad) volgen. Via fietsbrug/ecoduct over ringweg fietspad RD volgen Ulgersmaborg in tot hoek Stadsweg-Kruidenpad (bij witte boerderij).

9 GROENE CENTRUM ULGERSMABORG

Stadsweg verder volgen tot kruising met Pop Dijkemaweg en deze oversteken. Dan fietspad naar Van Starckenborghkanaal volgen. Over Aegirbrug fietsen, Florakade oversteken en als het ware RD (met hoekje R, direct L) door Crocusstraat. LA Pioenstraat in naar kruising met Resedastraat. Vervolgens RA naar kruising met Oliemuldersweg en dan weer RA tot kruising met Wingerdhoek. Wingerdhoek in voor kijkje in Blauwe Dorp.

10 BLAUWE DORP EN PIOENPARK

Terug naar Oliemuldersweg en LA deze weg op tot Klaprooslaan. Hier LA. Klaprooslaan volgen tot Zaagmuldersweg. RA deze weg in en vervolgens R, Lange Zijde, voor nieuwbouwwijk De Velden. De route Lange Zijde-Parkzijde-Piet Fransenslaan geeft goed beeld van de wijk en leidt terug naar Zaagmuldersweg.

11 OOSTERPARK EN DE VELDEN

Voor wie terug wil naar startpunt route: Zaagmuldersweg en de Diephuisstraat leiden weer naar de Korreweg (afstand: 1 km).

ROUTE ZUID

Lommerrijk en statig groen

De zuidkant van de stad kent **groene juwelen**, verrassende plekken waar je zomaar aan voorbij fietst of waar je nog nooit bent geweest. De route voert naar fraai vormgegeven **parkbossen vol statige oude bomen**. Ook fiets je door de landelijke zone tussen Groningen en Haren, die tegen de verdrinking in nog altijd standhoudt.

STERREBOS

Het Sterrebos is het oudste park van Groningen en een kroonjuweel in de Stedelijke Ecologische Structuur. Bij een bezoek aan het park valt meteen het grote aantal oude bomen op. De oude eiken (waaronder monumentale wintereiken), iepen, beuken en esdoorns zijn belangrijk voor de natuur. Ze hebben veel holtes, waarin holenbroedende vogels zoals koolmees, pimpelmees, boomklever, boomkruiper, grote bonte specht en holenduif hun nesten bouwen. Zelfs de bosuil broedt in het park. In de kronen van de bomen zit sinds mensenheugenis een blauwe reigerkolonie. Het was met 87 paar in 2012 een van de grootste van Nederland. De broedvogelpopulatie is ondanks de invloed van de ringweg stabiel. Van de boomholtes wordt ook dankbaar gebruik gemaakt door kolonies rosse vleermuizen. Wat betreft zoogdieren is verder de aanwezigheid van eekhoorns het vermelden waard. Doordat de hoge bomen veel schaduw geven, zijn de struiklaag en de kruidlaag maar weinig ontwikkeld. Bijzondere plantensoorten ontbreken vrijwel, met als opvallende uitzondering de knopige ooievaarsbek. Wel zijn in de loop van de tijd veel soorten stinsenplanten in het park aangebracht. Onder meer sneeuwkllokje, krokus, wilde hyacint, bostulp, daslook, bosanemoon, holwortel, bosgeelster en vogelmelk kunnen in het vroege voorjaar bloeiend worden aangetroffen.

De ontstaansgeschiedenis van het Sterrebos hangt samen met de vroegere verdediging van de vestingstad Groningen. Vijandelijke legers benaderden de stad vanuit het zuiden over de hooggelegen Hondsrug. Ter hoogte van het huidige Sterrebos bevonden zich enkele hoogtes, waaronder de Kempkensberg. Vanaf deze heuvels bestookte de vijand de stad met kanonnen.

De laatste die Groningen op die manier aanviel was de bisschop van Münster, beter bekend als 'Bommen Berend', in 1672. Nadat diens aanval met moeite was afgeslagen, koos men op advies van de strateeg Menno van Coehoorn voor een nieuwe verdedigingslinie ten zuiden van het huidige Sterrebos, zodat beschietingen vanaf de heuvels verleden tijd waren. In 1698 werd begonnen met de aanleg van deze Helper Linie, waarvan het Helperdiepje een onderdeel vormde. De heuvels werden afgegraven en in 1765 kreeg stadshovenier Becker de opdracht het Sterrebos aan te leggen. Er was sprake van lanen in acht verschillende richtingen en een open midden op een nagenoeg vierkant terrein. Rond 1883 maakte dit rechtlijnige patroon plaats voor slingerpaden. Aan de zuidkant werd het park uitgebreid met een stuk in Engelse landschapsstijl.

In 1964 is het Sterrebos door de aanleg van de zuidelijke ringweg opgedeeld in een smal noordelijk deel en een aanzienlijk breder zuidelijk deel. Door het toenemende verkeer is de negatieve invloed van de ringweg in de loop van de jaren gegroeid. In de plannen voor de nieuwe zuidelijke ringweg wordt de verbinding tussen de beide bosgedeelten weer hersteld door ter hoogte van het Sterrebos de ringweg te verdiepen en af te dekken. Ook komen er faunapassages over de Hereweg.

HELPERZOOM EN STATION EUROPAPARK

De Helperzoom is een wezenlijk onderdeel van de Stedelijke Ecologische Structuur. Deze weg, geflankeerd door groenstroken en langgerekte vijvers, is vooral voor dieren van belang. Hij vormt de verbinding tussen het groen aan de zuidkant van de stad en het Sterrebos. Vogels die er voorkomen zijn bijvoorbeeld boomklever, fuut, grauwe vliegenvanger, grote gele kwikstaart, grote lijster, ijsvogel, kleine bonte specht, kneu, ransuil, spotvogel en visdief. In het winterseizoen komen veel groenlingen zich te goed doen aan de rozenbottels langs de weg. Er zijn diverse soorten muizen waargenomen, maar ook vleermuizen, mollen, eekhoorns, egels, bunzingen, wezels en herme-

lijnen. Er komen kikkers, padden en kleine watersalamanders voor. Langs de vijvers zijn bloemenmengsels ingezaaid, om ook de plantenrijkdom te vergroten.

De aanleg van het station Europapark betekende een behoorlijke inbreuk op deze groenverbinding. De gemeente probeert de nadelige gevolgen zo klein mogelijk te houden door waar mogelijk het groen te herstellen en te zorgen voor compenserende maatregelen. Belangrijk voor vleermuizen en eekhoorns is dat de boomkruinen elkaar zoveel mogelijk raken. Ook bij de bouw van het nieuwe (witte) DUO-gebouw is rekening gehouden met natuurwaarden, onder meer door de aanleg van een grote stadstuin die de verbinding tussen Sterrebos en Helperzoom moet versterken. In de tuin zijn windgeleidende groenschermen aangelegd en zo'n 150 soorten vaste planten aangeplant. Er is een vijver voor libellen en amfibieën gegraven en een bijenbroedwal aangelegd.

PARK GROENESTEIN

Groenestein is een oud parkbos van 5,5 hectare en een SES-kerngebied. De vele oude bomen, waarin onder andere ransuil en grote bonte specht nestelen en voedsel zoeken, zijn ook een verblijfplaats voor de rosse vleermuis. Naast vele inlandse bomen en struiken staan voor de villa een knoestige oosterse plataan en een moerascipres. Het park is van groot belang voor bos- en parkvogels, zoals boomklever en boomkruiper. In het voorjaar bloeien er stinsenplanten zoals sneeuwkllokje, sneeuwroem, wilde narcis, slanke sleutelbloem, bosanemoon en daslook. Ook zijn er bosplanten te vinden als groot heksenkruid, bloedzuring en witte klaverzuring en zeldzame paddenstoelen als bleekbruine bekerzwam en fluweelboleet. Groenestein is ook de enig bekende groeiplaats in Groningen van muskuskruid. De voedselrijke bodem vormt een bedreiging voor de natuurwaarde. Ook de waterkwaliteit laat te wensen over door de grote hoeveelheid bladval in het water en door riooloverstort.

De geschiedenis van Groenestein gaat terug tot 1679. In dat jaar kocht Lucas Alting de 'Helperbrinck', een boerenhof met landerijen van ongeveer honderd grazen (veertig hectare) ten oosten van de Oosterweg. Zes jaar later liet hij hier een buitenhuis bouwen. In de oostelijke muur is het jaartal 1685 nog te lezen. In 1871 werd het huis vergroot en onderging ook het park een grote verandering. De asymmetrische vormen, slingerende paden en onregelmatige natuurlijke vijvers uit die tijd zijn een voorbeeld van de late landschapstijl, in het Gronings 'slingertoenen' genoemd. Onno Joost Quintus die het huis in 1883 van zijn vader erfde, was een verwoed plantenliefhebber. Hij had op Groenestein drie kassen, die na zijn dood in 1905 geschonken werden aan de Hortus van de Groningse Universiteit.

COENDERSBORG

Het landgoed de Coendersborg is genoemd naar de boerderij die hier vijftig jaar geleden nog vrij in de weilanden stond. Dat laatste is in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw grondig veranderd. De boerderij kreeg een nieuwe wijk om zich heen, die ook de naam Coendersborg draagt. De boerderij kreeg een horecafunctie en wordt tot op de dag van vandaag gebruikt voor feesten en partijen.

Op het voormalige erf staan nog steeds enkele ongeveer honderd jaar oude bomen, variërend van wilgen tot knoestige leilinden, en zelfs een enkele boom ouder dan tweehonderd jaar. Van belang is ook het groen van de houtwal, solitaire bomen, het grasveld en een klein stukje gracht met stinsenflora. Er zijn verschillende plannen geweest om te boerderij ingrijpend te verbouwen, maar ook om haar af te breken en er woningen te bouwen. Tegen die plannen kwamen de buurtbewoners steeds met succes in verzet.

Tussen Coendersborg en het volgende punt, de begraafplaats Esserveld, ligt een prachtige groene verbinding, de Coendershaag.

BEGRAAFPLAATS ESSERVELD

Aan de zuidelijke stadsrand ligt de begraafplaats Esserveld, aangelegd naar een ontwerp van de bekende gemeentearchitect S.J. Bouma. De begraafplaats heeft een zeer gevarieerde beplanting met veel oude loof- en naaldbomen, waaronder knoestige taxussen. Hierdoor en door de ligging is het Esserveld een cruciaal onderdeel van de Stedelijke Ecologische Structuur. Hier komt de natuur van de Hondsrug de stad binnen om via de Helperzoom en Coendersborg door te dringen tot in het Sterrebos. Zo vinden onder andere eekhoorns hun weg de stad in. De meeste bomen zijn geplant bij de aanleg in 1924. Deze oude bomen zijn van belang voor vleermuizen, zoals laatvlieger, grootoorvleermuis en gewone dwergvleermuis. Verder komen er veel vogels en paddenstoelen voor. In het bosachtige deel staan planten als grote muur en boshyacint. In en langs de gracht aan de oostkant groeien onder meer zwanenbloem, moerasspirea en bronkruid. De steile wanden van de grachten om de begraafplaats bieden de ijsvogel gelegenheid om te nestelen. Knelpunten zijn de vervuilde waterbodem en het voedselrijke water.

ESSEN EN 'TUSSENGEBIED'

Het groene gebied tussen Groningen en Haren, waarin het gehucht Essen ligt, wordt het Tussengebied genoemd. Door zijn rustige, landelijke karakter is het voor stadjsers en Harenaars een aantrekkelijk gebied om te wandelen of te fietsen. Ook uit natuuroogpunt is het van belang. Van oudsher is het een belangrijk weidevogelgebied. Wel zijn de aantallen scholeksters, Kieviten en vooral grutto's – zoals in zoveel weidegebieden – drastisch afgenomen. Ook bosuil, ijsvogel en nachtegaal zijn hier gesignaleerd.

Daarnaast heeft het gebied cultuurhistorische waarde. Tussen 1215 en de Reformatie in de zestiende eeuw was in Essen een klooster gevestigd, oorspronkelijk Yesse genoemd (naar het Bijbelse fragment: 'een kind is ons geboren, uit Yesse's oude stam'); later werd dit Essen. Er is een klein, houten bezoekerscentrum, dat op afspraak te bezoeken is.

Essen/Yesse was een cisterciënzer klooster, waar vooral vrouwen uit de adellijke families uit de stad Groningen leefden. Naast de nonnen leefden in het klooster de 'conversen', mannen die op het land werkten en bijvoorbeeld turf staken. Ook deden de conversen aan waterbeheersing, ze bouwden sluizen. Het water kwam van het hoger gelegen Drents plateau naar deze omgeving, en daarom was het waterbeheer hier erg belangrijk.

Het groene, landelijke karakter van het Tussengebied is in recente jaren door allerlei plannen bedreigd. Er is veel actie gevoerd om al die plannen tegen te houden, uiteindelijk met succes. De groene zone is gespaard gebleven, al is er wel nieuwe bebouwing aan de noordkant van Haren gekomen.

Zo heeft heel lang het plan bestaan om dwars door het Tussengebied een aftakking aan te leggen van de A28 naar de A7, de zogenaamde Zuidtangent. Gelukkig kon een andere oplossing worden gevonden door aanpassing van het Julianaplein en de zuidelijke ringweg, waarmee in 2007 de aanleg van de Zuidtangent definitief van de baan was.

De gemeente Haren heeft vergaande plannen gehad voor woningbouw in het Tussengebied. Men ging ervan uit dat in de regio Groningen-Assen veel woningbouw zou moeten plaatsvinden om de bevolkingsgroei op te vangen. Vooral het Comité Regio Groningen-Haren heeft veel invloed uitgeoefend op de gemeentelijke politiek om allerlei nieuwbouwplannen in te dammen. Dat is in hoge mate gelukt, ook al doordat de voorspelde bevolkingsgroei uitbleef.

7 FAUNAPASSAGE RIJKSSTRAATWEG

Als je via Haren terugfietst over de Rijksstraatweg richting stad, passeer je ter hoogte van de Esserweg en de Vestdijklaan een faunapassage in de vorm van een koker onder de Rijksstraatweg. De passage loopt onder het zebrapad door. Van bovenaf valt licht in de tunnel; daardoor is de passage geschikt voor amfibieën, marterachtigen en egels.

8 VIJVERS HORA SICCAMASINGEL

De noord-zuid lopende vijvers langs de Hora Siccamasingel en achter de Bordewijklaan vormen een ecologisch waardevolle verbinding tussen de Helpermaar (een oude zijtak van de Drentsche Aa) en het Helperdiepje. Onder andere door sanering van de riooloverstorten streeft de gemeente naar een betere waterkwaliteit met meer doorzicht en betere doorstroming. De vijvers hebben een geleidelijk aflopende oever, waar zich een gevarieerde begroeiing ontwikkelt. Die biedt leefruimte aan insecten, amfibieën, vissen, watervogels, vleermuizen en kleine zoogdieren.

*Meer weten over het klooster Yesse? Kijk op www.kloosteryesse.nl
 Informatie over het Tussengebied: www.tussengebied.nl*

Uko Vegter
lid Comité Regio
Groningen-Haren

‘Als het Tussengebied armer wordt, dan worden Haren en de stad ook armer’

Wat zijn de meest waardevolle aspecten van het Tussengebied, de groene zone tussen Groningen en Haren waarvoor het Comité zich inzet?

“Een van de meest waardevolle aspecten is dat je, als je de stad aan de zuidkant uit fietst, direct in het landelijke gebied zit. Het is een open, groene ruimte met her en der een huis of een boerderij. Ik denk dat dat heel veel mensen aanspreekt, of je nu forens bent of op zondag een eindje wilt fietsen, hardlopen of wandelen. Je bent direct in een heel andere sfeer. Waardevol zijn ook de overgangen. Het kleinschalige landschap van de Hondsrug, met veel houtwallen, gaat richting de A28 over in een veel opener landschap, het dal van de Drentsche Aa. En aan de andere kant in het dal van de Hunze.”

Welke natuurwaarden heeft het Tussengebied? Komen er nog bijzondere soorten voor?

“De planten die in slootkanten en bermen voorkomen zijn interessant omdat ze iets vertellen over de bodemopbouw en de waterhuishouding

van het gebied. Langs de weg naar het oude waterbedrijf staat nog gulden boterbloem. Dat is een bijzondere soort waar we zuinig op moeten zijn. In sommige sloten zit kwelwater, grondwater dat uit de ondergrond aan de oppervlakte komt. Dat is belangrijk voor bijzondere plantensoorten zoals bijvoorbeeld holpijp. In de bosjes leven eekhoorns. De vogelstand is gevarieerd, hoewel het met de weidevogels duidelijk minder wordt. Je kunt er ijsvogels tegenkomen. Ik heb ze vaak gezien langs een stuw in een slootje dat vanaf de Hondsrug naar beneden loopt, zodat er extra stroming in zit. Daardoor vriest de sloot niet helemaal dicht en daar profiteert de ijsvogel van. De bosuil heeft tot voor een aantal jaren zijn roep laten horen in de grote houtwallen bij het Kloosterpad.

We hebben als Comité twee poelen aangelegd in het gebied. We wilden niet alleen praten met de politiek, maar zelf ook een positieve daad stellen. Dat deden we door een visie voor het gebied te schrijven, maar we wilden ook iets concreets doen, in dit geval voor kikkers en andere amfibieën. Als je langs de Kerklaan vanaf Groningen naar Haren fietst ligt de poel aan de rechterkant, vlak langs het fietspad, onderaan de Hondsrug. En ook midden op de Hondsrug hebben we een poel laten graven, meer uit het zicht.”

Hoe gaat het met de weidevogels?

“Een jaar of tien geleden broedden rond Essen nog zo’n vijftien paar grutto’s. Aan de westkant van de Rijksstraatweg zat ook een aantal, en in de polder aan de oostkant van het spoor. Hoewel het minder wordt, heb ik elk jaar nog twee of drie paar gezien. Het aantal jongen dat er groot wordt is echter minimaal. De populatie bestaat vermoedelijk enkel nog uit een aantal oudere vogels. Er broeden ook nog tureluurs en Kieviten. Boer Bolhuis houdt rekening met de weidevogels, maait laat in het seizoen om de grutto’s te sparen. En ook boer Hoving doet aan weidevogelbeheer op een deel van zijn gronden.”

Wat zijn de grootste bedreigingen voor het Tussengebied?

“In de afgelopen jaren speelden er twee hoofditems. In de eerste plaats de Zuidtangente, die zou dwars door het gebied lopen. Dan ben je de openheid kwijt, en daarmee feitelijk het hele gebied. Er komen dan al

gauw een paar bedrijven bij en dan zit Haren aan Groningen vast. De Zuidtangent is hoofdzakelijk om financiële redenen afgeblazen. Er is nu gekozen voor een nieuwe zuidelijke ringweg, dus de discussie over de Zuidtangent zal niet meer op gang komen. Maar we moeten wel de oren en ogen open houden.

De tweede bedreiging is de woningbouw. Dat is een heel proces geweest, wel vijftien jaar lang. Uiteindelijk kwam er een landschapsonwikkelingsplan, waarin werd gesteld: we gaan niet in de groene zone, het Tussengebied, bouwen. Men wilde wel tegen de rand van Haren aan bouwen. Genoemd werd het gebied waar vroeger het asielzoekerscentrum stond. Daar konden we ons wel in vinden, het is een afgerond gebied met houtwallen eromheen. Het terrein is nu bebouwd en daarbij zijn we toch ontevreden, omdat de bouwdichtheid heel hoog is en er te veel houtwallen gekapt zijn. We konden voorkomen dat er aan de noordkant een flatgebouw zou komen. De besluitvorming over deelgebied 5/6 is begin 2015 afgerond, er gaat nu voor een deel in open gebied gebouwd worden. Het gaat om bijna vierhonderd woningen, en dat is zonde, zeker in een tijd dat er geen vraag is naar zoveel woningen. Het gaat ten koste van waardevol groen, zoals een prachtig bosje waar vier huizen moeten komen te staan. We moeten in Haren erg ons best doen om vooral het college van B&W aan het verstand te brengen wat de waarde is van het groen en dat Haren zuinig moet zijn op wat er nog is. Overigens moet de gemeenteraad over dat deel apart nog een keer besluiten. Dus er is nog een kans dat dit onderdeel wordt afgeblazen.

Een derde, nieuwe bedreiging is het opstelsterrein voor treinen helemaal aan de oostkant van het Tussengebied. Allerlei treinen moeten daar tijdelijk gestald kunnen worden. Dat betekent dat er een heel breed gebied met rails belegd wordt. Er zijn gronden aan de rand van het Tussengebied voor aangekocht. Zo'n opstelsterrein geeft geluid- en lichtoverlast en neemt weer een stuk ruimte in, dus ook dat is een wezenlijke aanslag.

Het is voortdurend knokken om het gebied te behouden, want stukje bij beetje wordt het steeds verder in beslag genomen. Er ligt vanuit de stedelijke omgeving veel druk op.”

Is de politiek onderhand doordrongen van het belang van natuur en landschap in het Tussengebied?

“De waarde van het gebied is wel tussen de oren komen te zitten van de Harense gemeenteraadsleden. In het collegeakkoord is vastgelegd dat het Tussengebied als open ruimte behouden moet blijven. Maar als het aankomt op de keuze tussen geld en groen, slaat de balans toch vaak door naar de verkeerde kant. We hebben vaak bij de raad gezeten en ingesproken, ook vaak de fracties apart gesproken en we hebben op die manier ook wel wat bereikt. Ook vanuit Groningen is aangegeven dat, als het op herindeling van gemeenten aankomt, het Tussengebied open moet blijven. Het is een belangrijk onderdeel van de stedelijke ecologische structuur: de verbinding van het buitengebied met het stedelijk groen. Als het Tussengebied armer wordt, dan worden Haren en de stad ook armer.”

“Het is voortdurend knokken om het Tussengebied te behouden”

0 0,5 1 1,5 km

ROUTEBESCHRIJVING ZUID lengte: 10 kilometer

Enkele gedeelten in deze route gaan over een voetpad, zie beschrijving.

1 STERREBOS

Begin bij ingang Sterrebos, bij Trollenplek aan Hereweg, t.o. kantorengebouw nr 95. Volg het wandelpad 100 m door het bos langs muziekoepel, vervolgens 2e pad R. Je komt dan bij de oostelijke uitgang. Daar RD over verhard fietspad, door tuin van hoge witte DUO-gebouw. Voor Sterrebospaviljoen, tussen de vijvers door, RA richting tankstation Helperzoom. Op Helperzoom RA naar station Europapark.

2 HELPERZOOM EN STATION EUROPAPARK

Na station Europapark Helperzoom volgen tot huisnr 79a. Daar ben je aan achterkant van park Groenestein.

3 PARK GROENESTEIN

Na nr 79a kun je het park inlopen. Bij 1e splitsing (voor de vijver) RA, en bij 2e splitsing LA richting oude villa. Bij villa RA langs heg en bij punt van heg weer L. Vervolgens het pad RA, naar uitgang met infopaneel (Helperbrink). Vanaf park Groenestein LA via Helperbrink naar Helperzoom. Bij Helperzoom RA Savornin Lohmanlaan. Op deze laan tegenover winkelcentrum LA Thorbeckelaan in. Vervolgens 3e pad R, Coendershaag (voetpad). Hier kom je langs de Coendersborg.

4 COENDERSBORG

Steek vanaf het pad langs de Coendersborg de weg (Cort van der Lindenlaan) over en vervolg voetpad Coendershaag (300 m). Steek ook volgende weg (Goeman Borgesiuslaan) over en vervolg pad over Esserhaag (300 m tot Esserweg). Volg in de bocht naar

L na bankje onverharde pad RD, met rechts de tuinen. Op Esserweg LA naar begraafplaats Esserveld (na 50 m).

5 BEGRAAFPLAATS ESSERVELD

Na begraafplaats door over Esserweg. Fietspad Esserhaag oversteken en RD (afslag R Kerklaan negeren). Bij de huizen van het streekje Essen (paaltje fietsknooppunt 75) RA. Na 100 m (bij weer paaltje 75 en ooievaarsnest) stoppen.

6 ESSEN EN TUSSENGEBIED

Hier RA langs zandweg. Weg (Kerklaan) oversteken en RD langs witte huisje over smal fietspad (Kloosterpad) naar Haren. Bij splitsing (voor P bij Maartenscollege) L aanhouden (Hemmenlaan). Na rietgedekte huizen RA, Dilgtweg. Bij Rijksstraatweg RA richting Groningen.

7 FAUNAPASSAGE RIJKSSTRAATWEG

Na faunapassage route vervolgen langs zelfde weg (nu: Verlengde Hereweg). Na Villa Gelia (links van weg) LA, Van Ketwich Verschuurlaan. Dan 1e weg R, Hora Siccamingel. *(Verkorte route mogelijk: over Verlengde Hereweg RD richting startpunt, Sterrebos)*

8 VIJVERS HORA SICCAMASINGEL

Helemaal RD langs vijvers Hora Siccamingel, dwarswegen oversteken. Aan eind, bij Van Schendelstraat, RD over voetpad langs het water. Na 100 m door over fietspad. Bij T-kruising RA over fietspad, LA over brug, langs zwembad De Papiermolen en bij volgende T-kruising RA naar Hereweg en Sterrebos (startpunt).

ROUTE ZUID-WEST

*Van het grootste park
naar grootse natuur*

Route Zuidwest begint in het grootste park van Groningen, een **groene oase** waar in de lente de liedjes van allerlei zangvogels klinken. Via twee plassen vol watervogels gaat het naar een van grootste nieuwe, natte natuurgebieden van Nederland: De Onlanden. In de ochtend- en avondschemering **krijst** hier **de waterral**, **snort de snor** en oefent de **roerdomp zijn misthoorn**.

STADSPARK

1

Het Stadspark is met 100 hectare het grootste park in de gemeente Groningen en een van de kerngebieden in de Stedelijke Ecologische Structuur. Het park is begin vorige eeuw aangelegd en in de loop van de tijd verschillende keren uitgebreid, op andere plekken juist verkleind, en sterk veranderd. Dankzij de omvang van het park en de variatie in biotopen – jong en oud bos, open grasland en dicht struikgewas, vijvers, moeras – is de verscheidenheid aan planten en dieren groot. Er broeden 53 vogelsoorten, waaronder nachtegaal, groene specht en ijsvogel. Eekhoorns zijn vaste bewoners en er komen veel soorten libellen en dagvlinders voor. Dit zijn wel voornamelijk algemene soorten; doelsoorten zoals koraaljuffer en eikenpage zijn nog niet waargenomen. Van de overige doelsoorten komen bunzing en appelvink al voor; onder meer poelkikker en rietorchis ontbreken nog.

Op initiatief van grootindustrieel Jan Evert Scholten, directeur gemeentewerken Jan Anthony Mulock Houwer en oogarts Jan Abraham Schutter werd in 1909 de Vereeniging 'Het Stadspark' opgericht. De Vereeniging huurde van de gemeente de laaggelegen natte veengronden die weinig waarde hadden voor landbouw en woningbouw. Tuinarchitect Leonard Springer maakte het ontwerp met onder meer de drafbaan en de paviljoenvijver. In de volgende decennia werd het park aan de noordkant uitgebreid met sportvelden en een arboretum met 350 soorten bomen en struiken.

Het Stadspark kwam zwaar gehavend uit de oorlog: er waren veel bomen gekapt en de bezetter had een antitankgracht dwars door het park gegraven. De gemeente nam het eigendom van de Vereeniging over. In de jaren zestig werd het park in het noorden uitgebreid met het Natuurpark, met daarin onder meer een kinderboerderij.

In 1978 werd de westelijke ringweg dwars door het Stadspark aangelegd. Het parkgedeelte ten oosten van de ringweg wordt het Voorpark genoemd. Hier maakte de ijsbaan uit 1896 plaats voor de kantoorgebouwen van het Martini Trade Park.

Onder de A7 ter hoogte van het Stadsparkpaviljoen werd in 2009 een nieuwe entree aangelegd en een jaar later werden het Voorpark en de Concourslaan gerenoveerd. De beuken maakten plaats voor verschillende soorten lindebomen, die beter bestand zijn tegen de wisselende grondwaterstanden. De variatie in bloeitijd van de lindebomen maakt dat er meer soorten insecten van kunnen profiteren.

2

BRUG TEN NOORDEN VAN SCHOLTENMONUMENT

In het noordelijk deel van het Stadspark, het Natuurpark, staan de natuurwaarden en de verscheidenheid in biotopen voorop. Op enkele plaatsen in het Stadspark, zoals in de vijver van de heemtuin, komt voedselarm en mineraalrijk kwelwater voor. Hierdoor groeien er bijzondere water- en oeverplanten als waterdriëblad, waterviolier en dotterbloem.

Toch laat de kwaliteit van het water in het park te wensen over. Bladinval, riooloverstorten, drainagewater van de sportvelden en uitwerpselen van eenden en dieren van de kinderboerderij hebben een negatieve invloed. In 2015 is begonnen met de uitvoering van maatregelen om de waterhuishouding te verbeteren. Niet alleen wordt de waterkwaliteit verbeterd, er wordt ook ruimte gemaakt om regenwater uit de aangrenzende wijk (de Grunobuurt) te kunnen bergen. Alle sloten en vijvers in het park worden met elkaar verbonden, zodat het water in het hele park kan circuleren. Om de bladinval te verminderen en de lichtval te vergroten worden de watergangen aan weerszijden vijf meter boomvrij gemaakt. De waterpartijen worden beter bereikbaar voor onderhoud en er worden natuurvriendelijke oevers ingericht.

3

FIETS- EN FAUNATUNNEL ONDER A7

De groene long van het Stadspark is aan drie kanten van de omgeving afgesneden door infrastructuur: de A7 annex Zuidelijke Ringweg aan de zuidkant, een busbaan aan de noordkant, en de Westelijke Ringweg aan de oostkant. Het zijn evenzo vele barrières voor flora en fauna. Daarom zijn speciale voorzieningen nodig om goede ecologische verbindingen met omliggende groengebieden tot stand te brengen.

Enkele jaren geleden heeft de gemeente in de fiets-/voetgangerstunnel onder de A7, die het Stadspark verbindt met de Piccardthof, een faunabuis aan laten leggen. De buis met zandbed is aan het plafond van de tunnel bevestigd. Via een 'zijingang' kunnen marterachtigen en knaagdieren de buis betreden en veilig de overzijde van de A7 bereiken. Uit onderzoek is echter gebleken dat de buis niet gebruikt wordt, waarschijnlijk omdat hij te lang en te donker is en een aantal knikken bevat. Er zijn plannen om een betere faunapassage aan te leggen bij de voorgenomen aanpak van de Zuidelijke Ringweg.

4

PICCARDTHOF

De Piccardthof is in 1942 gesticht door enkele Groninger notabelen, onder wie J.H.H. Piccardt. Dit volkstuintencomplex meet 18 hectare en bevat meer dan driehonderd tuinen. Bij de Amateur Tuinders Vereniging Piccardthof ligt de nadruk op tuinieren met respect voor de natuur. Op het terrein zijn een vlindertuin, een bloementuin, een bloemenweide, natuurvriendelijke oevers, een amfibieënpool, een vogelringstation en een bijenstal te vinden. Er groeien bijzondere planten als waterdriëblad, slangenwortel, klein valeriaan en gagel. Ook komen er veel verschillende soorten libellen voor en zijn vogels als groene specht, ijsvogel, bonte vliegenvanger en ransuil waargenomen.

5

VEGETATIEDAK PICCARDTHOFSTAETE

Het kantoor Piccardthofstaete staat op de overgang van de natuurlijke omgeving van de Piccardthofplas naar de steenachtige omgeving van de kantorenlocatie Paterswoldseweg. Die overgang is vertaald in het ontwerp door Gerard Schijf van Team 4 architecten. De gevel aan de stedelijke kant is van genuanceerd metselwerk, die aan de 'natuurkant' van red cedar hout met een hellend vegetatiedak.

Het dak heeft een drie centimeter dunne laag begroeiing van mos en Sedum (een vetplant) en vergt weinig onderhoud. Een kokosmat dient als groei-substraat; hierover is een kunststof rooster geplaatst om te voorkomen dat de vegetatie wegschuift. Het groene dak trekt allerlei bodemleven aan dat als voedsel kan dienen voor vogels, en de bloemen vormen een stuifmeelbron voor bijen in de stad.

Vegetatiedaken nemen het regenwater voor een deel op; de rest wordt vertraagd afgegeven. Dat vermindert de piekafvoer bij hevige regenval. Daarnaast zorgt een vegetatiedak in de zomer voor afkoeling (door verdamping) en mogelijk een betere isolatie in de winter.

6

PICCARDTHOFPLAS EN PAAIPAD

De Piccardthofplas is ontstaan in 1958 door zandwinning voor de aanleg van de snelweg A7 en vormt een belangrijke ecologische schakel tussen het Paterswoldsemeer en de Onlanden. De plas is dertig meter diep en wordt gevoed door verschillende grondwaterstromen uit de diepe ondergrond, waaronder zout grondwater en zoet kwelwater afkomstig van de Hondsrug in Drenthe. Daardoor is het water schoon en voedselarm en vriest de plas niet snel dicht. 's Winters zijn er vaak grote aantallen eenden te zien, waaronder smienten, kuifeenden, brilduikers en grote zaagbekken.

Om het watersysteem van de plas ongemoeid te laten, wordt het regenwater van de nieuwe woonwijk 'Piccardthof' in een watergang om de Piccardthofplas heen geleid.

7

HOORNSEPLAS EN HOORNSEMEER

De Hoornseplas en het Hoornse Meer zijn – in deze volgorde – tussen 1970 en 1981 ontstaan door afgraving van zand voor de aanleg van de snelweg A7 en de woonwijk Corpus Den Hoorn Zuid. Het Hoornse Meer vormt feitelijk een uitbreiding van het veel oudere Paterswoldsemeer (in de zestiende eeuw ontstaan door veenafraving). De Hoornseplas is een veel kleiner water, van het Hoornse Meer gescheiden door een betonnen dam, die tevens als wandelpad dient. De plas heeft een zandstrand en wordt omgeven door een parkachtig gebied met gazons, bosjes, bomenpartijen en veel fiets- en wandelpaden. Het geheel is ingericht als recreatiegebied en wordt in de zomer zeer intensief door stadjsers gebruikt. In de plas zelf wordt dan volop gezwommen.

Buiten het zomerseizoen is de Hoornseplas in trek bij watervogels. 's Winters is het wateroppervlak vaak 'bezaaid' met honderden eenden van verschillende soorten: smient en kuifeend zijn het talrijkst, maar ook krakeend, slobbeend, wintertaling, tafeleend en brilduiker zijn vaak present, soms aangevuld door grote zaagbek en nonnetje. Daarnaast zijn er grote aantallen meerkoeten te zien en verder aalscholvers, futen en verschillende soorten meeuwen. Verder komen er rond de plas onder meer kikkers voor, verschillende soorten libellen (bruine glazenmaker, gewone oeverlibel, watersnuffel, kleine roodoogjuffer en lantaarntje) en dagvlinders (argusvlinder, bont zand-oogje en klein geaderd witje).

De rijkdom aan watervogels van de Hoornseplas is mede te danken aan de waterkwaliteit. Door de gescheiden waterhuishouding zijn de omstandig-

heden in de plas min of meer uniek. Het water is vrij schoon en helder, maar tegelijk vrij voedselrijk.

Het Hoornse Meer is minder aantrekkelijk voor watervogels. De waterkwaliteit wordt hier beïnvloed door riooloverstort vanuit de wijk Hoornse Meer. Bij neerslagpieken is de capaciteit van het gemengde rioolstelsel niet groot genoeg. De gemeente streeft naar het afkoppelen van verhard oppervlak waardoor de overstort overbodig wordt.

8

ECOLOGISCHE VERBINDING EELDERWOLDE

De Waterwijk in Eelderwolde is via een vaarverbinding onder de Groningerweg door verbonden met het Paterswoldsemeer. Onder het viaduct door loopt ook een faunapassage, waardoor reeën, dassen en andere zoogdieren veilig de Groningerweg kunnen passeren. De dieren worden door rasters naar de faunapassage geleid. Waarschijnlijk hebben ook otters al gebruik gemaakt van deze passage en in de toekomst is ook de bever te verwachten. De passage vormt een belangrijke schakel in de ecologische verbinding tussen het Leekstermeer en De Onlanden aan de ene en het Paterswoldsemeer en het Drentsche Aa-gebied aan de andere kant.

9

DE ONLANDEN (BRUG OVER OUDE EELDERDIEP)

De route voert door een groot nieuw, waterrijk natuurgebied onder de rook van Groningen: 'De Onlanden'. Het omvat het Leekstermeer en omgeving plus de Eelder- en Peizermaden. 'Onland' is een oude benaming voor onbruikbaar land, grond die niet geschikt was voor landbouw. Het gebied ligt in een kom tussen de hogere gronden van het Drents Plateau aan de ene kant en de hoog opgeslibde Groningse klei aan de andere. Daardoor stagneerde hier het water dat uit Drenthe toestroomde, en ontstond een uitgestrekt veenmoeras. De kloosterlingen uit Aduard begonnen rond 1200

met het ontwateren en ontginnen van het veen. Het moeras veranderde in een veenweidegebied, dat echter nat bleef en 's winters regelmatig onder water stond. Daardoor is het gebied altijd open en onbebouwd gebleven en waren grote delen alleen te gebruiken als hooiland ('made' betekent hooiland).

In oktober 1998 was er sprake van grote wateroverlast door hevige regenval. Het zuiden van de stad Groningen ontsnapte ternauwernood aan een serieuze overstrooming, die onder meer het Groninger Museum, het Martini-ziekenhuis en een aantal verzorgingsflats bedreigde. Deze gebeurtenis gaf landelijk de aanzet tot een nieuwe manier van omgaan met water. Men realiseerde zich dat door de klimaatverandering dergelijke perioden van extreme neerslag vaker te verwachten zijn. In het nieuwe beleid krijgt water meer ruimte. 'De Onlanden' is hiervan een van de meest sprekende voorbeelden. In plaats van uit alle macht het lage, natte gebied te blijven leegpompen, koos men ervoor de natuurlijke ligging te benutten en het gebied in nood-situaties weer vol te laten lopen, maar nu op een gecontroleerde manier. Zo kan overlast elders – met name in de stad – worden voorkomen. De inrichting voor waterberging is gecombineerd met de ontwikkeling van nieuwe, natte natuur. Al in januari 2012, toen het gebied nog maar net was ingericht, heeft het zich als waterberginggebied bewezen.

De vochtige veenweiden van het Leekstermeergebied en de Eelder- en Peizermaden waren lange tijd een oase voor weidevogels, zoals grutto, Kievit, tureluur en wulp. Door de herinrichting blijft er voor weidevogels minder plek over. Daar staat de komst van nieuwe, eveneens waardevolle moerasnatuur tegenover. Al binnen een paar jaar is het gebied in bezit genomen door grote aantallen bijzondere moerasvogels als snor, roerdomp, waterral en porseleinhoen. Op de verschijning van twee nog veel zeldzamere vogelsoorten, klein en kleinst waterhoen, kwamen vogelaars uit het hele land af. Ook otters hebben het gebied ontdekt en zich er zelfs al voortgeplant.

Behalve door oppervlaktewater wordt het gebied ook gevoed door grond-

water afkomstig van hoger gelegen gebieden, dat hier uit de bodem omhoog komt. Dat proces heet kwel. Het kwelwater heeft lange tijd (voor een deel zelfs eeuwenlang) in de bodem verbleven en is daardoor rijk aan mineralen en arm aan voedingsstoffen. Kwel zorgt voor waardevolle natuur met bijzondere planten. Eén daarvan is krabbenscheer. Natuurmonumenten heeft recent op 'kwelplekken' in het gebied enkele stukken land afgegraven, die daardoor volstromen met kwelwater. Zo krijgt krabbenscheer nieuwe kansen. De hoop is dat ook de groene glazenmaker terugkeert, een zeldzame libel die op deze plant haar eitjes legt. Wie weet is zelfs de zwarte stern, een vogel die op krabbenscheer nestelt en hier tot in de jaren veertig voorkwam, te verleiden tot een terugkeer.

Meer weten over de heemtuintuin in het Stadspark?

Kijk op www.heemtuingroningen.nl

Informatie over De Onlanden: www.natuurindeonlanden.nl

Wim van Boekel
secretaris
Stichting Natuurbelang
De Onlanden

'In De Onlanden gebeuren bijzondere dingen'

Op welke manier ben je betrokken bij De Onlanden?

"Dat is al lang geleden begonnen, toen ik voor Vogelbescherming WetlandWacht werd in het Leekstermeergebied, dat Natura 2000-gebied is. Toen in 2005 plannen ontwikkeld werden voor het inrichten van een waterbergingsgebied heb ik me kandidaat gesteld voor het bestuur van Waterschap Noorderzijlvest. Daar zit ik nog steeds in. Als secretaris van de Stichting Natuurbelang De Onlanden onderhoud ik de website Natuur in De Onlanden (www.natuurindeonlanden.nl). Ik coördineer ook de broedvogeltellingen in het gebied. Daarnaast doe ik zelf onderzoek naar de ontwikkeling van de muizenpopulaties met live-traps. In De Onlanden was er in de winter 2014-15 geen overlast van veldmuizen zoals bijvoorbeeld in Friesland, waarschijnlijk door het hoge waterpeil."

Wat maakt De Onlanden zo bijzonder?

"Het gaat hier om een uniek gebied. In feite is de situatie van heel vroeger weer hersteld. Het water stroomt van het hooggelegen Drents plateau via de beken door het landschap richting Waddenzee maar stagneert in dit laagveengebied, waardoor weer moerasvegetatie kan ontstaan. De waterstand is elke dag weer anders, waardoor er veel dynamiek is en bijzondere dingen gebeuren. In drie jaar tijd is het aantal vogels geëxplodeerd. Met

name moerasvogels komen in grote aantallen voor. Voor sommige weidevogels zoals de grutto heeft de vernatting minder goed uitgepakt. Maar kievit en tureluur nemen weer in aantal toe. En de veldleeuwerik weet zich goed te handhaven.”

Sinds 2013 worden otters waargenomen in De Onlanden, ze zijn ook geregistreerd met een wildcamera. Hoe groot is de kans dat in de toekomst ook bevers in het gebied komen?

“We zijn heel blij met de otters en de kans dat ook bevers vroeg of laat in De Onlanden voorkomen is honderd procent. Momenteel is er een levensvatbare populatie bevers in het Hunzedal. In het Friescheveen heeft een bever gezeten, maar die is doodgereden op de Meerweg tussen Haren en Paterswolde. Het belangrijkste is dat er betere faunapassages komen, met name bij de A28. Deze snelweg wordt ook wel de Berlijnse Muur voor dieren genoemd vanwege de betonnen middenberm tussen Groningen en De Punt. Het is een onneembare barrière voor zoogdieren zoals boom- en steenmarter, bunzing, ree, das en bever.

Bevers houden een gebied open door opgekomen bomen om te knagen. Ze leggen daarmee dammen aan als ze het waterpeil omhoog willen brengen. In het Hunzedal bouwen ze alleen burchten en geen dammen, omdat het water daar al diep genoeg voor ze is. In De Onlanden is het water ook diep en kan het alle kanten op.”

‘In drie jaar tijd is het aantal vogels geëxplodeerd’

Zijn er aandachtspunten voor dit gebied?

“Steeds meer mensen komen wandelen, fietsen en genieten in De Onlanden. Het is belangrijk dat mensen op de paden blijven en hun hond aanlijnen. Loslopende honden verstoren veel dieren en jagen vogels op.”

Komen er veel vossen voor in De Onlanden?

“Dat is vooral afhankelijk van het waterpeil, van de natheid. In de zomer wanneer het droger is komen er meer vossen voor dan in de natte perioden.”

Zullen in de toekomst ook edelherten te zien zijn in De Onlanden?

“Provinciale Staten van Drenthe zijn in discussie over groot wild. Tot nu toe is er in Drenthe een ‘nulstandbeleid’ gevoerd, dat wil zeggen dat ieder edelhert of wild zwijn in principe wordt afgeschoten. Momenteel wordt erover gesproken om het edelhert wel toe te laten. Edelherten zijn eigenlijk geen echte bosdieren en zouden zich prima thuis voelen in dit gebied. De Onlanden zou dan een belangrijke schakel kunnen zijn in een verbindingzone tussen Drenthe en het Lauwersmeergebied. Het is aan de provincie om een beslissing te nemen over de introductie van edelherten.”

Hoe zal De Onlanden zich in de toekomst ontwikkelen?

“Het is een enorm dynamisch gebied dat grotendeels nat is en dat men z’n gang laat gaan. In de weilanden maaien Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer plaatselijk om de bodem te versralen. Dat is goed voor veel waardevolle, minder algemene plantensoorten. Sommige mensen verwachten dat De Onlanden op den duur volledig dicht zal groeien als er niets wordt gedaan. Toch is er na drie jaren nog niet veel boomopslag te zien. Er zijn zo veel factoren die meespelen, zoals de hoeveelheid water in het gebied en de aanwezigheid van dieren zoals bevers, dat het niet te voorspellen is.”

0 0,5 1 1,5 km

ROUTEBESCHRIJVING ZUID-WEST lengte: 13,5 kilometer

1 INGANG STADSPARK bij kruising

Paterswoldseweg-Parkweg
Vanaf entree over Concourslaan onder westelijke ringweg door, R langs Scholtenmonument. Direct na monument RA langs parkeerterrein naar brug.

2 BRUG TEN NOORDEN VAN SCHOLTENMONUMENT

Over de brug LA, pad langs kanovijver volgen. Bij T-splitsing L aanhouden en over het bruggetje RA de weg (Paviljoenlaan) vervolgen. Bij T-splitsing RA, over rode brug en vervolgens LA richting Peize (Campinglaan), naar fietstunnel onder snelweg.

3 FIETS- EN FAUNATUNNEL ONDER A7

Doorfietsen naar ingang Piccardthof. Hier 2e pad L (Prunuslaan) in, dan 1e pad R (Berkenlaan).

*Als de Piccardthof is gesloten (tussen half oktober en april) sla je LA het fietspad in. Dit slingert om de sportvelden; bij rotonde R aanhouden en direct over het water smalle wandelpad naar R nemen. Je komt dan uit bij het hek aan het einde van de Piccardthof tussen punt 4 en 5 (zie *).*

4 PICCARDTHOF

Aan eind van Berkenlaan 30 m naar R, dan LA langs verenigingsgebouw, LA Meidoornlaan in en 1e pad RA (Badweg) nemen. Aan eind van Badweg LA en Piccardthof verlaten via het hek*. RA en bij de boomstammen RA het fietspaadje op. Voor je staat een driehoekig gebouw met schuin vegetatiedak.

5 VEGETATIEDAK PICCARDTHOFSTAETE

Aan eind van fietspad RA langs

lichtscherm van losse stalen platen. Vervolgens ligt rechts de ingang van het Paaipad, een wandelgebied met vogelkijkscherm uitkijkend op de Piccardthofplas.

6 PICCARDTHOFPLAS EN PAAIPAD

Fietspad blijven volgen tot bushalte Hoornseplas. LA de weg oversteken en bij ingang van Hoornseplas fietspad naar R aanhouden.

7 HOORNSEPLAS EN HOORNSEMEER

Bij eerstvolgende kruispunt RD, fietspad volgen. Voor de heuvel RA naar beneden naar sluis.

8 ECOLOGISCHE VERBINDING EELDERWOLDE

Fietspad onder brug door en weg langs het water blijven volgen naar hoge bruggetje. Over deze brug RA fietspad op over Madijk tot volgende kruispunt. Hier LA, over de brug en ca. 500 m naar de volgende brug, over Oude Eelderdiep.

9 DE ONLANDEN

(brug over Oude Eelderdiep)

Fiets terug naar het kruispunt en sla LA. Je kunt het verharde fietspad aan de oostkant van het Omgelegde Eelderdiep nemen of bij droog weer het onverharde pad aan de westkant. In het laatste geval is er halverwege een vlonderpad naar een vogelkijkscherm. Aan eind van fietspad bij brug naar R richting Groningen, Bruilweering. Bij volgende kruispunt RD, je komt weer uit bij de Piccardthof. Van hieruit kun je terug via de fietstunnel naar het beginpunt van de route (volg bordjes richting centrum) of het fietspad volgen naar Corpus den Hoorn.

ROUTE NOORD-WEST

*Tussen Reitdiep
en Hoendiep*

Route Noordwest voert langs twee langgerekte waterpartijen: het Reitdiep en de Eelderbaan. Ze zijn een **eldorado voor watervogels**. In het voorjaar hoor je in de poelen langs deze route grote aantallen **kikkers kwaken** en boven de poelen zoemen libellen. In de weilanden ten noordwesten van Vinkhuizen jodelen en **buitelen weidevogels**.

1

REITDIEP TUSSEN FIETSBRUG EN NOORDELIJKE RINGWEG

De oostzijde van het Reitdiep is een ecologische groenverbinding, die – via allerlei kleinere groengebiedjes – de kerngebieden Noorderplantsoen en Reitdiepgebied met elkaar verbindt. Er zijn poeltjes uitgegraven voor amfibieën en libellen. In de berm langs het fietspad zijn in het verleden inheemse planten ingezaaid. Sinds een paar jaar grazen hier schapen. Ze helpen bij de verspreiding van plantensoorten doordat ze zaden in hun vacht meevoeren. Ook poepen ze zaden uit. Op de schapenpoep komen vliegen af, die weer vogels aantrekken. Aan de oostzijde van het Reitdiep komen planten voor als knoopkruid, gele morgenster, grote ratelaar en ook de zeldzame kattendoorn.

2

VIADUCT NOORDELIJKE RINGWEG OVER REITDIEP

Met het Reitdiep gaat het fietspad langs de oostelijke oever (het Jaagpad) onder de noordelijke ringweg door. Onder het viaduct is genoeg ruimte om dieren als muizen, haas, marterachtigen en amfibieën een passage te geven. Dit punt staat daarom op de SES-kaart als 'te ontwikkelen'. De gemeente wil in een strook onder het viaduct grote zwerfkeien en boomstronken aanbrenge als dekking voor passerende dieren. Omdat hier vermoedelijk ook vleermuizen tussen de stad en het buitengebied pendelen, komt er bovendien aangepaste, vleermuisvriendelijke verlichting. Het is de bedoeling deze maatregelen mee te nemen bij de aanleg van een nieuw fietspad langs de noordelijke ringweg.

FAUNAPASSAGE FIETSTUNNEL FRIESESTRAATWEG

Een fietstunnel onder de Friesestraatweg verbindt de woonwijken Vinkhuizen en Reitdiep. Deze tunnel is onderdeel van een 'te ontwikkelen/verbeteren groenverbinding'. De gemeente heeft een voetpad in de tunnel opgeofferd voor de aanleg van een faunapassage. Zoogdieren kunnen via deze strook, met zwerfkeien als dekking, veilig vanuit de noordelijke groenzone van Vinkhuizen de groene delen van de Reitdiepwijk en de westelijke dijk van het Reitdiep bereiken en andersom.

WEILANDEN POLDER OUDE HELD

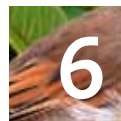
Aan de noordwestelijke rand van de stad zijn, respectievelijk in de jaren negentig en vanaf 2000, de woonwijken De Held en Gravenburg aangelegd om te voorzien in de behoefte aan hoogwaardig stedelijk wonen op ruime kavels. Het was en is de bedoeling ook het aansluitende gebied tot aan de Friesestraatweg vol te bouwen. Onenigheid tussen gemeente en projectontwikkelaars en het instorten van de huizenmarkt hebben ervoor gezorgd dat hier voorlopig nog een weidegebied is blijven bestaan. Hoewel het geen SES-status heeft, is het uit natuuroogpunt de moeite waard. De weiden vormen in het voorjaar een kleurig tapijt van boterbloemen, rode klaver, pinksterbloem en veldzuring. Ze zijn het broedgebied van weidevogels als grutto, Kievit en scholekster. In en langs de sloten bloeit de gele lis en broeden rietgors en rietzanger. De slootranden en weilanden zijn ook belangrijk voor vlinders en andere insecten.

EELDERBAAN EN VINKHUIZEN

De Eelderbaan vormt samen met het Roege Bos en het Westpark een ecologisch kerngebied groen binnen de SES. Het gebied, dat oorspronkelijk bestond uit enkele waterpartijen en bosplantsoen, is heringericht bij de ver-

nieuwing van de wijk Vinkhuizen in de jaren na 2000. Het was een van de eerste inrichtingsprojecten waar de gemeente het doelsoortenbeleid heeft toegepast. Zo zijn er poelen, kruidenvegetaties en boszomen aangelegd. Bovendien zijn allerlei faunavoorzieningen aangebracht, waaronder een oeverwaluwand op een eiland aan de Siersteenlaan, amfibieëntunnels onder de Siersteenlaan en nestkasten voor vogels en vleermuizen in de bospercelen. In de nieuwe Eelderbaan vormt het water een natte ecologische verbindingzone. De oostelijke rand van het water, aan de kant van Vinkhuizen, is ingericht als natuurlijke oever. Enkele doelsoorten van de Eelderbaan zijn rietorchis, snoek, waterspitsmuis, dwergmuis, grootoorvleermuis, hermelijn en gehakkelde aurelia. De Eelderbaan is de eerste plek in de stad waar de ooievaar is gaan broeden (op de nestpaal bij de kinderboerderij).

ROEGE BOS

Het Roege Bos is aangelegd op een depot van tarra (de van suikerbieten afgespoelde grond) van de suikerfabriek uit de jaren zeventig. Op deze zeer voedselrijke grond zijn voornamelijk inheemse bomen zoals els, wilg, populier, es, berk en eik geplant. Midden in het bos ligt een ondiepe vijver met een houten vlonderpad. De vijver is recentelijk uitgediept, wordt gevoed met regenwater en is een paradijs voor libellen (er zijn 22 soorten waargenomen, waaronder heidelibel en breedscheenjuffer) en amfibieën (groene kikker en kleine watersalamander). Op ondiepe plaatsen langs de randen is de oever begroeid met onder meer oeverzegge, grote lisdodde en smalle en grote waterweegbree. Behalve meerkoeten en waterhoentjes broedt in de vijver ook een paartje dodaarzen. Het is vrij uitzonderlijk dat deze kleine futensoort in stedelijk gebied tot broeden komt. In het bos broeden grote bonte specht en appelvink. Het bos vormt een aantrekkelijke speelplaats voor kinderen: vrijwel alle plekken zijn betreden.

HELOFYTENFILTER

Het moerasje dat je hier ziet is een zuiveringsmoeras oftewel helofytenfilter. 'Helofyten' zijn planten die licht verontreinigd water kunnen zuiveren. Riet is daarvan de belangrijkste. Eigenlijk zorgen niet de planten zelf voor de zuivering, maar de bacteriën die rond de plantenwortels leven. Deze bacteriën zijn in staat de in het water opgeloste voedingsstoffen (voornamelijk stikstof, fosfor- en zwavelverbindingen) vast te leggen in de bodem in een voor het riet opneembare vorm. Door één keer per jaar het riet te maaien en het maaisel af te voeren worden die voedingsstoffen uit het watersysteem verwijderd. Het te zuiveren water komt vanuit de wijk Vinkhuizen; het stroomt traag door het helofytenfilter, waarna een deel zijn weg vervolgt naar de wijk De Held. Een ander deel wordt door een gemaal achter het helofytenfilter verpompt naar het uiteinde van de noordelijke vijvertak in Vinkhuizen. Hierdoor ontstaat een continue circulatie en zuivering van water in deze wijk.

WATERSKIPLAS WESTPARK

Het 25 hectare grote Westpark ligt op een voormalig tarra- en gronddepot ongeveer vier meter boven het omringende maaiveld. Alleen de waterskiplas en zijn directe omgeving horen tot de SES. De plas is ecologisch kerngebied water en de directe omgeving ecologisch kerngebied groen. Het ondiepe deel in de noordoosthoek van de waterskiplas is afgesloten voor waterskiërs en daarmee aantrekkelijk voor water- en moerasvogels als dodaars, krakeend en kleine karekiet en voor de groene kikker. Het inzaaien van kruiden in een deel van het park en het extensieve beheer hebben het insectenleven sterk bevorderd.

Het Westpark is het minst bekende park in de gemeente. Vanuit de lucht is een opdeling in compartimenten te zien, grasvelden die gescheiden worden door houtwallen van groenblijvende bomen, zoals sparren, dennen, andere coniferen, hulst en olijfwilgen. Deze groenblijvende houtwallen zijn waardevol voor vogels en vleermuizen als nestplaats, foeragegebied en trekroute.

HOENDIEP

Het Hoendiep is in 1623 gegraven voor het transport van goederen en personen per trekschuit. In de eerste helft van de twintigste eeuw had het een hoofdrol in de aanvoer van suikerbieten naar de twee suikerfabrieken die aan het kanaal lagen, in Hoogkerk en in Groningen. Daarvan is nu alleen de fabriek in Hoogkerk over. Na 1950 nam het belang van het bietenvervoer per schip snel af; de bieten werden vanaf die tijd voornamelijk met vrachtauto's aangevoerd.

Het Hoendiep is geen onderdeel van de SES, maar vormt er wel een obstakel in. Dieren die het kanaal willen oversteken, verdrinken omdat ze het water niet meer uit kunnen. De steile, beschoeide of verharde oevers verhinderen dat. Enige natuurwaarde bezit het Hoendiep nog wel: de ijsvogel wordt er regelmatig gesignaleerd. Algemene watervogels als kuifeend, wilde eend, fuut en meerkoet zijn er geregeld te vinden. Nieuw is het verschijnen van de grote waternavel, een uitheemse waterplant die verbazend snel grote velden vormt en daarmee problemen geeft voor de waterafvoer.

SUIKERUNIETERREIN

Na bijna een eeuw suikerproductie sloot de fabriek van de Suikerunie in Groningen, pal naast de westelijke ringweg, in 2008 haar poorten. De fabriek werd in de jaren daarna grotendeels gesloopt. Er bleef een bedrijfsterrein van ongeveer 125 hectare over, dat uit vier delen bestaat:

- De voormalige locatie van de fabrieksgebouwen aan de oostkant. Daarvan staan alleen de oude fabriekspijp, het zeefgebouw en de werkplaats nog overeind. De verharding en de fundamenten zijn nog wel aanwezig.
- Het terrein van de pulpbrokjes aan de noordzijde van het Hoendiep. Hier zijn de loodsen gesloopt, maar is de verharding nog aanwezig.
- De noordelijke vloeivelden: slibbassins omringd door dijkes. Hier werd de bietenpulp uitgespoeld.
- De zuidelijke vloeivelden: slibbassins en opslag van tarra.

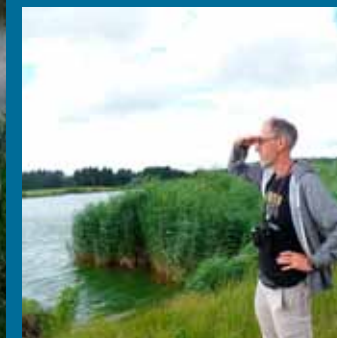
Het terrein is nu eigendom van de gemeente Groningen. Het maakt (nog) geen deel uit van de SES, maar gezien de aanwezige natuurwaarden lijkt het een kwestie van tijd dat delen van het terrein erin opgenomen worden. Dat geldt in het bijzonder voor de vloeivelden.

Toen de vloeivelden nog in gebruik waren, hadden ze een steeds wisselend waterpeil, een soort kunstmatig getij, waardoor een wadachtig milieu ontstond met droogvallende, onbegroeide slikvelden. Hierdoor en door de voedselrijkdom van het water waren ze aantrekkelijk voor allerlei steltlopers en watervogels. Zo broedden er kleine plevieren en bontbekplevieren, hadden kokmeeuw en visdief er kolonies en kwamen grutto's er na het broedseizoen met honderden bijeen om te slapen. Nu de dynamiek in het waterpeil verleden tijd is, zijn de steltlopers verdwenen. Nu zijn de vloeivelden vooral het domein van ganzen (grauwe gans, brandgans), eenden (kuifeend, tafeleend, krakeend) en futen (dodaars, fuut, geoorde fuut). Ze vormen ook een belangrijk foerageergebied voor rosse vleermuizen en voor huis-, oever- en gierzwaluwen. De dijken zijn sterk verruigd met brandnetel en vlier: een paradijs voor broedvogels als grasmus en bosrietzanger.

De gemeente heeft het terrein gekocht met het idee om het ooit te gaan bebouwen met huizen en/of kantoren. De komende vijftien tot twintig jaar is de grond daarvoor echter niet nodig, omdat er elders genoeg bouwterreinen zijn. In 2011 heeft de gemeente een prijsvraag uitgeschreven voor een tijdelijke invulling van het terrein. Van enkele geselecteerde ideeën zijn bedrijfsplannen gemaakt, zoals de Wolkenfabriek (restaurant met steeds wisselende koks), Hondenpark (alles voor hond en baas: uitlaatplek, educatie, verzorging etc.) en Suikerveld (grootschalige cultuur, natuur en vrij wonen). Het enige concrete op dit moment is dat AOC Terra een deel van het terrein gaat gebruiken voor de opleiding van zijn leerlingen.

Klaas van Nierop
stadsecoloog

‘Kijk, een azuurwaterjuffer, toevallig een van de doelsoorten van dit gebied’

We staan in het Westpark, aan de oostkant van de waterskivijver. Zo te zien nog een jong gebied. Wanneer is het aangelegd?

“Vanaf 2008; in 2009 was het klaar. Dus dat is toch alweer zes jaar geleden.”

Wat was jouw rol bij de aanleg?

“Een dubbele. Ik moest als ecooloog het plan toetsen aan de Flora- en faunawet, dus ervoor zorgen dat er geen planten of dieren onder de aanleg zouden lijden. Maar we hadden toen al een stevig ecologisch beleid. Dan kijk je ook naar de kansen die zo'n project biedt om dat beleid te realiseren.”

Hoe was het hier voordat het Westpark werd aangelegd?

“Weiland, en daarop is tarra, het restmateriaal van de suikerbieten, gestort. Heel voedselrijk, niet echt geschikt voor natuurontwikkeling. Het gebied is gepland als een bedrijvenpark en die bestemming heeft het nog steeds. Er was een coulisselandschap neergelegd: bomenrijen met veel coniferen die het land omzomen en in de winter groen blijven. Dat was bedacht door de landschapsarchitect. Het werd ook wel het Italiaans Mozaïek genoemd. Er was ook een heel mooie natuurlijke plas ontstaan.

“ De Eelderbaan beantwoordt aan het beeld dat ik voor ogen had”

Daarin zaten meerdere paartjes van de dodaars, en in de winter krakeenden, kuifeenden en andere leuke soorten. Maar die plas moesten we dichtstorten. Daar maakte ik me zorgen om.”

Die functie is overgenomen door de nieuwe waterskiplas?

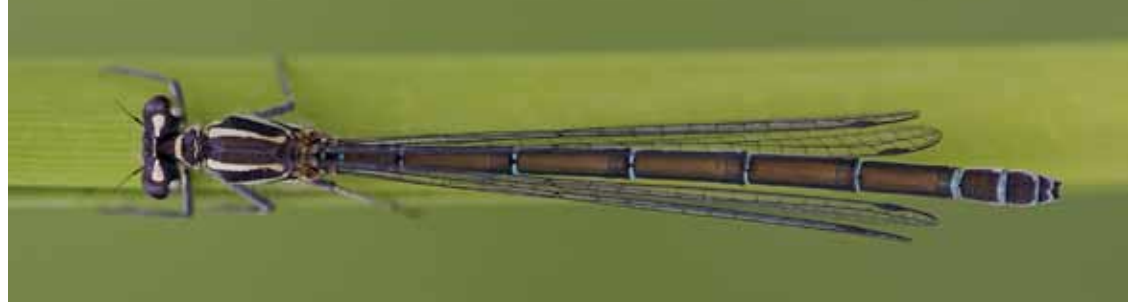
“Toen die nieuwe waterskivijver kwam dacht ik, hé, kunnen we iets van die vijver veilig stellen voor natuurontwikkeling? Aan de noordoostkant is een moerassig gebied gemaakt dat met een lage ringdijk is afgesloten van het waterskisysteem. Daardoor hebben de waterskiërs en de boten er bijna geen effect op.”

Hoe is het water in die skivijver gekomen?

“Je graaft een groot gat en dan stroomt er water naartoe. Hier ging dat minder snel omdat het gebied sterk verhoogd is. Daarom moesten we een handje helpen. Het water uit de omgeving is er in gepompt. Door de klei blijft het water er goed in staan. *Kijk, zie je die mooie blauwe libel? Dat is een azuurwaterjuffer, toevallig een van de doelsoorten van dit gebied.*”

Wat zijn nu de ecologische kwaliteiten van het Westpark?

“Vooraf in het moerasgebiedje aan de noordoostkant komen steeds meer boeiende soorten voor. Mijn grote wens was dat de dodaars hier als broedvogel terug zou komen en dat is gelukt. Er zitten ook poelkikkers, verschillende soorten libellen, knobbelzwanen. Visdiefjes foerageren er. De coniferen, naaldbomen en cipressen zijn eigenlijk wezensvreemd in dit gebied. Een ecooloog zou zoiets niet bedenken. Maar ze staan er en ze leveren ook weer aparte soorten op, zoals goudhaantje, kruisbek en eekhoorn. We gaan kijken of we de randen van de coulissen kunnen verrijken met inheemse besdragende en nectarleverende struiken zodat ze aantrekkelijker worden voor vogels, bijen en vlinders. Verder bestaat het Westpark vooral uit grasland. Wat er goed groeit op de tarragrond is alles wat veel voedsel nodig heeft, dus vooral gras, zuring en brandnetels. Gelukkig groeien er nog klavers, daar komen bijen en hommels op af. Dat komt ook door het gazonbeheer aan de rand van de paden. Daar wordt in het seizoen in principe wekelijks gemaaid omdat hier mensen lopen en fietsen. Het overige gras wordt één keer per jaar gekleped en het blijft liggen. De begroeiing wordt daar alleen maar hoger en ruiger. Insecten, bijen en vlinders kunnen daar heel weinig mee beginnen. Hooien en afvoeren zou beter zijn, maar kost een hoop geld. Rond de waterskiplas groeien kruiden die nectar en bloemen leveren, dus dat is voor bijen en vlinders gunstig.”

Waarom is er geen begrazing?

“Begrazing is alleen interessant als je grote, robuuste systemen hebt en dan moet je ook goede schermen en rasters hebben waar het vee binnen blijft. Het is ook de vraag wat het vee doet met bomen en struiken. Schapen zouden misschien kunnen, die blijven laag bij de grond.”

Hoe ziet de toekomst van het Westpark eruit? Gaan er nog dingen veranderen? Heb je nog bepaalde wensen?

“Ik denk dat de gemeente zal blijven zoeken naar een invulling van de openstaande velden voor bedrijfsontwikkeling. Je hebt kans dat hier bepaalde soorten bedrijven komen, die passen in de omgeving, groene en ‘humane’ bedrijven. Geen productiebedrijven. Inmiddels zit er een scoutingorganisatie. Aan de noordwestkant liggen over de hele lengte kinderwerktuinen en die creëren weer een andere natuurkwaliteit omdat ze met al die bloemenvegetaties nectar leveren. Achterin dat tuinencomplex ligt een bloedmooie poel met glashelder water. Er zit ook een imker met een bijenstal die je kunt bezoeken.”

Langs de hele westkant van Vinkhuizen is een indrukwekkend natuurgebied tot stand gekomen. Is het geworden wat je ervan verwacht had?

“Ja, het is afwisselender geworden, met veel water en riet. Rietvogels doen het goed: vooral kleine karekiet en rietzanger, maar ook de blauwborst zit er. Er zijn poelen bijgekomen, natuurlijke oevers en natte hooilanden. Er komen veel libellen voor en er groeien veel planten die vlinders aantrekken. Ook de vlermuizen doen het goed. De Eelderbaan is in 2005-2006 als eerste SES-gebied vanuit het doelsoortenbeleid aangelegd. Het beheer gebeurt aan de hand van ecologische werkprotocollen. Zo worden watergangen geschoond in het naseizoen en naar het open uiteinde toe zodat kikkers en vissen kunnen ontkomen. Als je ziet wat er allemaal al voorkomt: grote ratelaar, krabbenscheer, gele morgenster, oranjetipje, dwergmuis, grauwe vliegenvanger... Veel van de doelsoorten zijn al aangetroffen. Dus ja, dit beantwoordt aan het beeld dat ik voor ogen had. Ik zou wel graag de vegetaties bloemrijker willen zien. De Eelderbaan is minder voedselrijk omdat daar geen tarragrond ligt, dus daar zijn goede kansen.”

0 0,5 1 1,5 km

ROUTEBESCHRIJVING NOORD-WEST lengte: 10 kilometer
(tot stad/Friesestraatweg). De route volgt gedeeltelijk een wandelpad.

1 REITDIEP TUSSEN FIETSBRUG EN NOORDELIJKE RINGWEG

Start ter hoogte van fietsbrug (ACM-brug) over Reitdiep op hoek Jaagpad-Donghornsterpad. Via fietspad noordwaarts langs oostzijde Reitdiep. Bij kruising met Pleiadenlaan oversteken, opnieuw Jaagpad volgen tot viaduct van noordelijke ringweg.

2 VIADUCT NOORDELIJKE RINGWEG OVER REITDIEP

Direct na viaduct LA over fietsbrug. Waar fietspad uitkomt op Hogeweg RA en direct weer LA richting Aduard. Na 100 m LA fietstunnel onder Friesestraatweg in.

3 FAUNAPASSAGE FIETSTUNNEL FRIESESTRAATWEG

Na fietstunnel LA en meteen weer R pad tussen volkstuinjes en Aquamarijnflats volgen. Waar dit pad het Aquamarijnpad kruist 100 m naar R en stoppen.

4 WEILANDEN POLDER OUDE HELD

Terugfietsen naar kruispunt en RA voetpad nemen. Dit zuidwaarts blijven volgen, Edelsteenlaan oversteken en langs kinderboerderij vervolgen. Aan eind bij Kwartsstraat onder driehoekig stalen bouwwerk doorfietsen en na 150 m (ter hoogte van Barnsteenstraat) naar R naar houten brug.

5 EELDERBAAN EN VINKHUIZEN

Aan eind van de brug RA. Bosrand van Roege Bos noordwaarts volgen tot einde en voor sloot langs boerderij LA. Dit voetpad volgen en vervolgens verder klimmen het Roege Bos in. Bij splitsing L aanhouden. Bij knuppelpad over poel in Roege Bos stoppen.

6 ROEGE BOS

Over knuppelpad verder zuidwaarts lopen. Bij volgende kruising van voetpaden in Roege Bos LA, na 20 m zandpad naar beneden nemen en trapje! tussen huizen van straat Roege Bos door naar Siersteenlaan. Siersteenlaan oversteken naar voetbrug aan andere zijde Siersteenlaan. Na brug LA pad volgen tot 1e blauwe brug richting Vinkhuizen (Dolomietstraat). Hier is de volgende halte.

7 HELOFYTFILTER

Terug brug af en LA fietspad vervolgen in zuidelijke richting. Dit fietspad loopt schuin omhoog naar vijver in Westpark. Waar je de vijver kunt zien is de volgende halte.

8 WATERSKIPLAS WESTPARK

Vanaf stopplaats RA en fietspad vervolgen. Bij einde van vijver buigt fietspad af naar rechts. Dit pad steeds RD (ook waar het smaller wordt) vervolgen tot aan grote weg (Johan van Zwedenlaan). Dan LA en bij rotonde RD. Rijd brug naar Hoendiep (kanaal) op.

9 HOENDIEP

Fietspad vervolgen in zuidelijke richting en stoppen bij hek van Suikerunieterrein. Vanaf hier kun je met een verrekijker uitkijken over de vloeivelden. Als het hek open staat kun je eventueel het terrein op.

10 SUIKERUNIETERREIN

Om weer in Groningen te komen ga je terug via het fietspad langs Hoendiep naar de stad.

Voor wie terug wil naar startpunt: de Friesestraatweg die het Hoendiep kruist, leidt terug naar de ACM-brug.

Begrippen

Gemengd rioolstelsel

Riool waarin zowel het afvalwater als het regenwater via hetzelfde systeem worden afgevoerd naar een afvalwaterzuiveringsinstallatie. Een riool waarin het afvalwater en het regenwater (vanaf daken en straten) door twee aparte stelsels worden afgevoerd heet een gescheiden rioolstelsel.

Klimaatverandering

In de toekomst worden extremere weersomstandigheden verwacht. Dat betekent lange perioden van droogte en ook perioden van hevige neerslag en wateroverlast.

Kroonjuwelen

Bijzondere locaties in de stad, waar cultuurhistorische en ecologische waarden samen leiden tot hogere omgevingskwaliteit. Het gemeentelijk beleid en beheer is hier sterk op gericht op bescherming en instandhouding van deze kwaliteiten.

Kwel/kwelwater

Grondwater dat in de bodem van hoog naar laag 'stroomt' en in laaggelegen gebieden aan de oppervlakte komt. Kwelwater bevat veel ijzer. Het is arm aan fosfaten doordat het ijzer zich hiermee verbindt en neerslaat. De bijzondere samenstelling van kwelwater is een levensvoorwaarde voor bijzondere planten zoals dotterbloem, krabbenscheer, waterviolier en orchideeën. Kwelwater in slootjes is te herkennen aan de oranjebruine kleur (van oxiderend ijzer), het olieachtige laagje op het water (een bacterievlies) en 's winters doordat het minder snel dichtvriest (grondwater heeft een constante temperatuur).

Stedelijk natuurwater

Bestaat uit wateren in stedelijke groengebieden die onderdeel zijn van de Stedelijke Ecologische Structuur (SES). Deze natuurwateren hebben een zeer goede waterkwaliteit.

Stinsenplanten

Van oorsprong uitheemse planten, dat wil zeggen buiten hun natuurlijke verspreidingsgebied, die werden en worden gebruikt om tuinen en parken in het vroege voorjaar op te fleuren, zoals bij buitenplaatsen en oude boerderijen (stinsen) in Friesland. Voorbeelden zijn blauwe anemoon, sneeuwkllokje, boerenkrokus, daslook, voorjaarshelmbloem, bostulp, hyacint, holwortel. Ze zijn tot de Nederlandse flora gaan behoren en komen nu ook veel in het wild voor.

Bronnen

Alma, R.H., De Boer, J.B. e.a. (red., 2009). *Hervonden Stad. 14de jaarboek voor archeologie, bouwhistorie en restauratie in de gemeente Groningen*. Stichting Monument & Materiaal Groningen en Dienst RO/EZ van de Gemeente Groningen.

Burm, Paul (2005). *Herinneringen aan groen Groningen*.

Dirkmaat, Jaap (2011). *Natuur in de straat*. Vereniging Nederlands Cultuurlandschap.

Gemeente Groningen (2008). *Groene Pepers. Groenstructuurvisie voor Groningen*. Uitgave Gemeente Groningen, Dienst RO/EZ.

Gemeente Groningen (2011). *Bestemmingsplan Hoornse Meer, Hoornse Park en Piccardthof*.

Hofman, Beno (1997). *Groningen ten Noorden van het Noorderplantsoen*, Bedum.

Hofman, Beno (1998). *De Groninger Oosterparkwijk*. Profiel Uitgeverij, Bedum.

Hofman, Beno (2003) *Rond Peizer- en Paterswoldseweg*. In Boekvorm Uitgevers.

Hurenkamp, H.G. (1995). *Tien grote plannen voor Groningen 1608-1995*. Noorderboek / Servo, Assen.

Koeman en Bijkerk BV (2013). *Monitoring in het kader van de Stedelijke Ecologische Structuur Groningen 2013. Verbindingszone Reitdiep Zernike- 2de Monitoring*.

Rust-Dijkema, E. (1990). *Zeeheldenbuurt Westerhaven in Groningen*. Profiel Uitgeverij, Bedum.

Stiboka (1968). *Bodemkaart van Nederland. Blad 7 west*.

Websites

gemeente.groningen.nl/natuur/ses-als-fysieke-ruimtelijke-structuur
groeningen.net

www.groningerlandschap.nl/projecten/hunzevisie2030

www.heemtuingroningen.nl

www.ivn.nl/afdeling/groningen-haren

www.kloosteryesse.nl

www.natuurindeonlanden.nl

www.natuurmonumenten.nl/kardinge

www.staatingroningen.nl

www.tussengebied.nl

Stedelijke Ecologische Structuur 2014

ecologische hoofdstructuur	duurzaam stedelijk water
ecologisch kerngebied groen	te ontwikkelen ecologisch gebied
ecologisch kerngebied water	te ontwikkelen/versterken groenverbinding
ecologische groenverbinding	te ontwikkelen/versterken waterverbinding
ecologische waterverbinding	te ontwikkelen/versterken SES ondersteuning
knelpunt in verbinding	

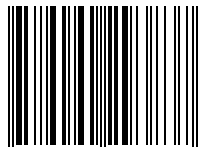
Stedelijke ecologische structuur (SES)

Samenhangend netwerk van ecologisch waardevolle groene en waterstructuren, onderling verbonden door ecologische verbindingen. De SES heeft een specifieke planologische bescherming die is vastgelegd in de Stadsecologische Beleidsvisie (1994) en het Groenstructuurplan (2009).

I S B N 978-90-902938-3-7

9 789090 129383 7 >